

Õigeusu vaimulik ajakiri

Usk ja elu

2

Selles numbris:

metropoliit Stefanus
euharistiast,
Kiriku pärimusest ja liturgiast

prof. Hdr. Archim. Grigorios D. Papathomas
Jumala ilmutusest ja Kiriku kirjutatud ja kirjutamata pärimusest

Konstantinoopoli peapiiskopi Johannes Kuldsuu
ristimisjutlused

Sergei Seleznev Tartumaa pühakõdadest

Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik

Sügis
2006

TOIMETUSE KOLLEEGIUM:

metropoliit Stefanus

prof. Hdr. Archim. Grigorios Papatthomas

ülempreester Mattias Palli

keeletoimetaja Epp Väli

ajakirja kujundus Inga Heamägi

ISSN 1736-4000

*Esikaanel on kasutatud detaili kirikutekstiilist
Pärnu Issandamuutmise kirikust*

uskjælu.
2

Sisukord

3 Euharistia ja jumalariik
Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Stefanus

40 Kiriku pärimus ja liturgia
Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Stefanus

2

43 Jumala ilmutus ja Kiriku kirjutatud
ja kirjutamata pärimus
Prof. Hdr. Archim. Grigorios D. Papatomas

55 Rubriik: Kirikuisade tekstid.
Püha Johannes Kuldsuu ristimisjutlused
Tõlkinud ülempreester Mattias Palli

84 Rubriik: Meie pühakojad
Kavilda Neeva Aleksandri õigeusu kiriku ja koguduse ajaloost
Kärkna-Lähte Kõikide Pühakute kirik
Rõngu Issanda Taevaminemise kirik
Sergei Seleznjov

EUHARISTIA JA JUMALARIIK

*Tallinna ja kogu Eesti
metropoliit Stefanus*

Sissejuhatus

“Oma Kuningriigis,” ütleb Kristus õigeusu suure neljapäeva hommi-
kuteenistuse kaanonis (4. laul, 3. tropar), “Ma olen ühes teiega nagu
Jumal jumalatega.” Inimene on Jumala kuju; ta on kutsutud olema Ju-
mala sarnane, mis tähendab tegelikku osasaamist Jumala elust. Inime-
ne on tõeliselt inimene ainult Jumalas. Inimene on tõeliselt inimene
ainult jumalikustunult, sest “Jumal sai inimeseks, et inimene saaks Te-
mas Jumalaks” (püha Atanasius), kuna inimene on loom, kes on kut-
situd saama Jumalaks. Nõudmine saada üheks elu allikaga, kes meile
olemise annab, saab olla ainult Vaimusisene sündmus, Vaimu tulek
inimesse on alati teomorfn: Jumal on loonud inimese oma näo järgi.
Kõik tuleb Jumalalt. Ka jumalakogemus tuleb Jumalalt, sest Jumal on
inimesele lähemal kui inimene iseendale.

Nõue otsida Jumalat üle kõige tähendab nüüdsest, et usu kaudu alus-
tame ühtsust loovat liturgilist kahekõnet Kristuse eeskujul, kelles on
lõplikult üheks saanud Jumala inimesekogemus ja inimese jumalako-
gemus. Seega on inimene oma olemuselt liturgiline olend. Kui ta osa-
leb Jumala elus, teostub see osadus läbi laialdase liturgilise teenimise,
millesse on kaasatud kogu loodud maailm. Kui puuduks see avatus
kõige loodu suhtes, poleks võimalik armastus, milles inimene osaleb
konkreetselt läbi kõige olulisema liturgilise teo, milleks on palve; pal-
ve kui keskpunkt, millest iga teine tegevus ammutab jõu ja kehtivuse.

Sel põhjusel saab inimese salasusest sõna otseses mõttes teoloogiline paik, sest olles loodud Jumala sarnaseks, saab teda mõista ainult Kolmainu dogma valguses.

Õigeusu teoloogia keskmes asuvast Kolmainu dogmast saab seeläbi võti antropoloogiale, milles pühakiri, kaotamata midagi oma ajaloolisest mõõtmest, saab euharistilise tähenduse. Inimesest saab “liturgiline olend” seepärast, et jumalik tegu, see tähendab Sõna, tungib inimese enese ellu, tema olemasollu. Sellest alates ei piirdu evangeelium enam maailma ja Päästja vaheliste suhete määratlemisega; ta avab meile tee hoopis teise mõõtmesse: jumal-inimese suhtesse, mis on ka Taevase Isa ja tema ainsa Poja vaheline suhe. Püha Vaim omalt poolt on aga hinguseks, kes kannab sõnu ja keda saab tabada ning tunda ainult ühenduses Kristusega.

4

Jumal-inimlikkus saab ajaloo südames nähtavaks Sõna lihakssaa-misega. Kuna Jumal on Kristuses saanud palgeks, avastab inimene omakorda omaenese näo, omaenese kutsumuse, mida võiks nimetada “jumalakujulisuseks”; kutsumus, mis on lahutamatult sisse kirjutatud tema käsiteldamatusse isikuolemusse ja tema tõelise loomuse dünaamikasse. Aga inimese tõeline loomus, mida ta on saatuslikul kombel vaba nii väljendama kui ka lämmatama, seisneb võimes teenida, pühit-seda ja osaleda, seisneb läbipaistvuses jumalikule valgusele, millest ta on alguse saanud ja mis teda liikumises hoiab. Kui Päästja Kristus oli ristiohvri kaudu eneses kokku võtnud kogu inimkonna ja terve maailmakõiksuse, leidis inimene oma *kath'olon* (katoelse) mõõtme, sest Jeesus on selle meie olemise arhetüüp ja selle mõõtme leiab ta Kirikust, mille sügavuses peitub just seesama ülestõusmise vägi.

Kirikut võib üldisemas mõttes määratleda kui “Jumala elu inimestes”, nagu on nii tabavalt öelnud Homjakov, kui elu, mis laseb meil tunda

Jumalat kolme isiku osadusena. Ning see on põhjus, miks tunnetatakse õigeusu kirikut, absoluutset Kolmainu Kirikut eelkõige kui euharistilist kogukonda, *agaapet*, kus elu väljendub tõelises teenimise ja vennalikkuse kogemuses, kus usk on lahutamatult seotud austusega, kus vaimsus on üldjuhul märtri vaimsus, kes Ristilööduga samastudes kogeb sõnulseletamatus muutumises ülestõusmise täiuslikkust.

Sel kombel lihakssaamise ulatust laiendades, mille läbi *Jumal-Inimesest Kristusest sai Jumal-Inimkond Kristus*, muutus Kirik üheks Ihuks, milles kõik inimesed on üksteise ihuliikmed; enamgi veel, nad on üheolemuslikud.

Euharistia aga väljendab meie pääsu sellesse jumal-inimkonda, sest laseb meil osa saada ülestõusnud Kristusest. Seega on euharistia pääs taevasesse Jeruusalemma. Selline on Ülestõusmisest alguse saanud “vaimulik realism”, meie jumalikustumine Kristuses ei ole ideoloogia, vaid tõelisus, mida hingestab Jumala Hingus. “Teha euharistia igast asjast” (1Ts 5:18 – eestikeelses tõlkes ‘tänada iga asja eest’) tähendab anda tunnistust ülestõusnud Kristusest, tuua Kirik maailma südamesse. “Inimene,” ütles patriarh Atenagoras, “kannab eneses traagilist sisemist maailma. Leidku ta siis Kirikus, Jumala juures, oma tõeline koht. Õppigu elama koostöös Jumalaga, teostama loovat askeesi, millest saab sündida tõeline kultuur, mis suudab käsitleda elu seda vaimulikustades ... Enam kui keegi teine vajab just inimene Kirikut ja liturgiat ... Ta tunneb vajadust kogeda Kristuse kohalolu eneses ja lahkuda pühakojast Kristusest tunnistuse kandjana ... ta vajab seda, et teda valdaks lakkamatu soov kirkastuda, igatsus uueks saanud maailma järele ... “

Õigeusu teoloogia on seega ennekõike pühitsemise teoloogia, milles inimesest saab maailma preester, elu pühitsemise läbiviija; milles inimõite leiab valgustust salasusest, sest Püha Vaimu väljavalami-

sega salviti meidki selle sama Vaimuga, mis äratas surnuist Jeesuse. Just see on põhjus, miks õigeusu teoloogia on osaduse eklesioloogia (kirikuõpetus), mille südames on euharistia. Tõepoolest, õigeusule on omane väga täpne arusaam sellest, et sakramentaalse tegevuse ja Kiriku, euharistia ja Kiriku vahel on otsene seos. Sellega võtab õigeusu kirik üle pühade isade seisukoha, kes näevad euharistias Kiriku ühtsuse salasust, see tähendab viisi, kuidas Kirik teostub euharistias, kuna euharistia salasusest osasaamine tähendab osasaamist ühest Kirikust. See ühtsus pole kõlbeline, vaid ontoloogiline: Kiriku ühtsus ja usu täiuslikkus on käsk, nõue, mida ei saa kõrvale jätta, isegi mitte ajutiselt.

6 Apostlite tegude raamatu (2,47) kreekakeelne tekst kirjeldab väga täpselt esimest kristlikku kogukonda Jeruusalemmas, kinnitades, et “Isand aga lisas päästetuid päevast päeva nende hulka (*epi to auto*)”. Ning selle koguduse tunnus oli leiva murdmine ja veini õnnistamine põhiolemuselt liturgilises, karismaatilises, euharistilises kontekstis. Nii mõistame, et *epi to autod* tuleb tõlkida sõnaga ‘euharistia’. Kui vaatame, mida on kirjutanud apostel Paulus (1Ko 10,17): “et leib on üks, siis ka meie paljud, oleme üks ihu, sest me kõik saame osa sellest ühest leivast”, võime täie kindlusega tõdeda, et sõna ‘ihu’, millest räägib euharistiline kogemus, tähistab euharistiat ennekõike kui kirikliku kogukonna tegu, Kiriku täiuslikkuse ja ühtsuse pühitsemist; see on Kristus tervikuna ja meie tervikuna, igaüks eraldi ja kõik koos, ihu ja hing.

Seega on euharistia salasuste salasus, sõna otseses mõttes kokku tulemise salasus, olles ennekõike Kiriku, mitte eraldatud rühmituste looming. Sellest tulenevalt jäävad need, kes ennast euharistilisest osadusest välja jätavad, alati ka väljapoole Kirikut, sest euharistia on täiuslik elu Jeesuses Kristuses ja Kirikus, ühtaegu Kiriku tingimus ja väljendus. Niisiis on euharistia erakordne paik, kus liturgiline inimene

seletab kogu olemasolu lahti “elu Valguses”; kus ta avab end Kohalolule, mis muudab maailma “põlevaks põõsaks”; kus sellest “tulevast maailmast” saab piibli Sõna sisu.

Euharistia – jumalariigi ikoon

“Euharistia,” ütleb Maksimus Tunnistaja, “on Vana Testamendi vari, Uue Testamendi ikoon ja tuleviku tõelisuus.”

Euharistia on jumalariigi ikoon, viimsete asjade ikoon. Õigeusu liturgias leiab see väga selget väljendamist: liturgia algab Jumalariigi epikleesiga, jätkub seda kujutades ja lõpeb meie osalemisega jumalariigi söömaajal, meie osasaamisega kõigepühama Kolmainu Jumala enese elust.

7

Kummalisel kombel ei pööra kaasaegne teoloogia piisavalt tähelepanu euharistiale omasele eshatoloogilisele (tulevase maailma tõelust puudutavale) aspektile, nagu poleks euharistia suunatud jumalariigile, vaid minevikku, nagu oleks selle ainus eesmärk püha õhtusöömaaja ja Kolgata sündmuste meenutus. Isa Georgi Florovski leiab, et meie euharistia tänane olukord sarnaneb juutide olukorrale Paabeli vangipõlve ajal. On tõsi, et nii katoliku kui ka protestantlike kirikute teoloogias on euharistia keskendunud eelkõige Kolgatale, sest nii euharistia kui kõigi salasuste lõppeesmärk on ühekssaamine Kristuse ristiohvriga. Kõik saab sellest alguse ja kõik viib sinna välja, millest tulenevalt mõistetakse jumalariiki üksnes kui ajaloo lõppu, mitte kui käesolevat tegelikkust. Lääne teoloogia seisukohalt on Kristuse surnuist ülestõusmine eeskätt Ristil aset leidnud päästetöö kinnitus, sest kõige olulisem toimub seal ja sel põhjusel mõistetakse katoliku ja protestantlikes kirikutes euharistiat eelkõige kui sakramendi sõnade: “võtke ja sööge

... “ meenutust, mitte kui Püha Vaimu epikleesi, kelle kohalolek on lahutamatult seotud viimaste asjadega.

Katoliiklaste ja protestantide sajanditepikkune poleemika on kesken-
dunud küsimusele, kas euharistia on pühal õhtusöömaajal toodud ohvri
kordus või mitte, ning mitte sellele, kas see on viimsete asjade ikoon.
Alates 17. sajandist on ka õigeusu kiriku ette tulnud selliseid suun-
dumusi (Peeter Mogila, Kürillus Lukaris, Jeruusalemma Dositeus jt),
mille tagajärjena on euharistia eshatoloogiline aspekt, euharistia side
jumalariigiga ähmastunud. Oma raamatus “Euharistia” annab Alek-
sander Schmemmann karmi hinnangu nn akadeemilisele teoloogiale,
mis toimib euharistilisest teoloogia teiste aspektide arvel.

8 Kalduvus mitte pöörata tähelepanu euharistia eshatoloogilisele tege-
likkusele puudutab otseselt meidki, kuivõrd selle tagajärjed on ha-
kanud mõjutama liturgia pühitsemist, usklike usulisi hoiakuid ja kogu
Kiriku elu üldisemalt. Niisiis tuleb uuesti hakata teadvustama sidet,
mis on euharistia ja jumalariigi vahel, sest vastasel korral kaugeneme
me tõelisest õigeusu kiriku pärimusest, hakates toetama sellele vöö-
raid seisukohti.

Järgnevalt toon ära mõned allikad, millele saame oma vaimsetes ot-
singutes toetuda.

Esiteks piibel. Uues Testamendis leidub hulgaliselt kirjakohti, mis
rõhutavad euharistia eshatoloogilist iseloomu. Juba evangelistide esi-
tatud õhtusöömaaja kirjeldused peavad silmas Jumalariigi tõelisust.
Kaksteist apostlit, kes õhtusöömaajal osalevad, sümboliseerivad uut
Iisraeli ja seepärast ütleb püha Luukas (22, 29-30): “... mina sean teile
kuningriigi, nõnda nagu minu Isa minule on seadnud, et te sööksite ja
jooksite minu lauas minu riigis ja istuksite troonidel, mõistes kohut
Iisraeli kaheteistkümne suguharule.” See kirjakoht on eriti tähtis ju-

maliku liturgia ja teiste meie kirikus peetavate jumalateenistuste tekkeloo ja ülesehituse mõistmise seisukohalt. Lõigust ilmneb, et püha õhtusöömaaga elati läbi kui tõelist eshatoloogilist sündmust, mis oli otseselt seotud jumalariigiga. Nii ütleb Kristus Luuka evangeeliumi samas peatükis (22, 15 -16 ja 18): “Ma olen südamest igatsenud seda paasat süüa teiega enne oma kannatamist, sest ma ütlen teile, ma ei söö seda enam, kuni kõik on läinud täide Jumala riigis .... Sest ma ütlen teile, mina ei joo nüüdsest peale viinapuu viljast, kuni Jumala riik on tulnud.”

Seega ei saa Kristuse käsku “tehke seda minu mälestuseks” evangeeliumi kontekstis jumalariigist lahutada. Paljud piibliuurijad on seisukohal, et Kristuse lause “tehke seda minu mälestuseks” seostub suure tõenäosusega sellega, mis hakkab toimuma Jumala aujärje ees tulevas Kuningriigis. Ehk teisisõnu, euharistilist meenutust, mälestustegu tuleb mõista kui Kristuse tulevase Kuningriigi eelmaitsset, “ette kätte antud kingitust” ja nii on püha Johannes Kuldsuu liturgia tõeline väljakutse meie ühisteadvuse mõistuslikele arusaamadele. Püha õhtusöömaaja *anamnees* (meenutus, mälestamine) ja sellest tulenevalt ka euharistia ei seonu mitte ainult möödunud, vaid ka tulevaste sündmustega, s.t jumalariigiga, mis on kogu lunastusloo teostumine ja täitumine. Euharistia eshatoloogilise olemuse kõige olulisemaks kinnituseks on ka tõik, et euharistia juured pole ainult püha õhtusöömaaja sündmustes, vaid ka Issanda ilmumistes 40 päeva jooksul pärast Tema surnuist ülestõusmist, sest seoses nende päevadega räägivad nii püha Luukas kui ka püha Johannes (Lk 24 ja Jh 21) “leiva murdmistest” ülestõusnud Kristusega ja sellest, et Ta sõi koos jüngritega. Kõik see toimus suure rõõmu õhkkonnas, sest ülestõusmine on Jumala võit oma vaenlaste üle ehk teisisõnu Kristuse Kuningriigi sisseseadmine ajaloos. Seega ei rõhuta püha Luukas Apostlite tegude raamatus (2,46) mitte juhuslikult

tõsiasi, et algkirik pühitses euharistiat “juubeldades”: “Nad viibisid päevast päeva ühel meelel pühakojas, murdsid leiba kodudes ja võtsid rooga juubeldades ning siira südamega.” Ainult ülestõusmine ja Kristuse teine tulemine saavad sellist rõõmu seletada, või pigem – olla selle põhjuseks.

Kirjeldatud euharistia eshatoloogiline tunnetus on omane kõigile varakristlikele kogudustele. Arameakeelne väljend ‘Maaranata’ (*Māran athā*) – ‘Issand tuleb’ (1Kr 16,22), on ilmselgelt eshatoloogilise sisuga euharistilis-liturgiline mõiste. Ja hiljem täpsustab püha Paulus seda veelgi, viidates Issanda pühal õhtusöömaajal lausunud sõnadele: “kuni Tema (Kristus) tuleb” (1.Kor 11, 23-26). Johannese ilmutusraamat, mis on sügavalt euharistiline tekst ja avaldanud suurt mõju õigeusu liturgia korraldusele, ei näe euharistias Jumalariigi ikooni ainult kui teenimist Jumala ja Jumala Talle (Kristuse) Aujärje ees, vaid lõpeb järgmise lausega (Ilm 22. 17, 20-21): “Vaim ja Mõrsja ütlevad: “Tule!”...Tema, kes seda tunnistab, ütleb: ”Jah, ma tulen varsti!” Aamen. Tule, Issand Jeesus!”

10

Tänapäeval puudub meie euharistilises teadvuses tugev viimsete asjade ootus, aga isegi kui Ilmutusraamatut erinevatel põhjustel teenistustes enam ei kasutata, jääb siiski veel üks tekst, mis on laialdaselt kasutusel ja see on “Meie Isa palve”.

See palve on meie teadvuses täielikult kaotanud nii oma eshatoloogilise kui ka euharistilise iseloomu. Ometi ei tohiks olla teadmata, et “Meie Isa palve” on algusest peale olnud tugevalt eshatoloogilise alltähendusega ja sellele kuulus keskne ja äärmiselt oluline koht kõigis vanades liturgiates: sestap pole võimatu, et “Meie Isa palve” ajalooline tähendus on nimelt euharistiline. Selles palves on kahes kohas selgelt viidatud viimsetele asjadele. Esiteks ridades: “pühitsetud saagu Sinu

nimi, tulgu meile Sinu riik”, mis tuletab meelde varaste euharistiliste liturgiatega palvet: “Maaranata” ja “Tule, Issand!”. (Tõenäoliselt kehtib sama ka “Anna meile andeks meie võlad, kui ka meie andeks anna me oma võlglastele” ja “ära saada meid kiusatusse”). Ja seejärel palves “meie igapäevast leiba (kreeka keeles *epiusion*) anna meile tänapäev”. Äärmiselt raske on anda edasi sõna *epiusion* kõiki tähendusi: igal juhul pole tegemist ainult aineliste vajaduste rahuldamiseks mõeldud igapäevase leivaga, vaid eelkõige “euharistilise leivaga”, mis on *epiusion* tulevaste asjade, s.t jumalariigi kontekstis. Olgu siinkohal lisatud, et jumalikus liturgias eelneb “Meie Isa palve” vahetult armulauale, mis annab tunnistust, et vähemalt algkiriku teadvuses ei mõeldud maist, vaid jumalariigile omast toitu – “taevast tulnud leiba” ehk teisisõnu “Inimese Poja Ihu“, mis annab maailmale elu” (Jh 6,34).

II

Antud väite tõestuseks võiks tuua veel mitmeid teisigi kirjakohti. Kokkuvõtteks võib öelda, et euharistia eshatoloogilise mõõtme säilimise, arendamise ning teadvustamise eest võlgname tänu kirikuisade teoloogiale ja varastele euharistilistele liturgiatega, mis on kasutusel ka meie päevil.

Üks kõige põhjalikumaid euharistia ja jumalariigi seoseid käsitlevaid tekste pärineb Maksimus Tunnistaja sulest (PG 4/137), kes määratleb euharistiat kui “Vana Testamendi varju, Uue Testamendi ikooni ja tulevaste asjade (jumalariigi) tõelisust.” Seega võib jumalikus euharistias pühitsetavat pidada “tõe” “ikooniks” ja “sümboliks” ning maapealset liturgiat, mida me pühitseme, taevase liturgia kujutiseks, mis on omakorda eeskuju maapealsele euharistiale. Maksimus lisab sellesse pigem platonistlikusse nägemusse arvestatava uuenduse: meie peetav liturgia on tõeliselt autentse euharistia ikoon ja see ehtne euharistia “ongi tegelik olukord tulevikus”, tuleviku tõelisus ehk jumalariik.

Erinevus Platoni (ja Aristotelese) filosoofilise mõtteviisi (mis on avaldanud olulist mõju kreeka kirikuisadele, kui arvestada kas või nende haridusteed) ja piibli arusaama vahel seisneb aja kategooria mõistmises. Platonistlik lähenemine ei võimalda kasutada aja mõõdet liikumaks ikoonilt arhetüübile, kuna see on paigutatud aja lõppu. Maksimuse arvates aga ei tule kujutiselt arhetüübile liikumiseks ajast väljuda (mis on antiikkreeka filosoofide jaoks täiesti mõistetamatu): aeg on kronoloogiliselt tulevikus toiumuva “sünnimuse” ootamise vältimatu osa. Piibli jaoks on see ainuvõimalik tee, kuna autentne piibellik nägemus esitab tulevase asju juba siin ja praegu, nagu teeb see, kes tuleb ja seab sisse oma Kuningriigi. Selles seisneb kogu erinevus Platoni õpetuse ja piibli arusaamade vahel.

12

Püha Maksimus pööras oma väidetega kardinaalselt pea peale kreeka filosoofia põhjus-tagajärg seose. Tõepoolest, nii antiikaja filosoofide kui ka läänemaailma arusaamade ning igasuguse loogika seisukohalt üldse eelneb põhjus (põhjuslikult ja ajalisel) tagajärjele. Püha Maksimus aga väidab, et mida rohkem ajas tagasi minna, seda rohkem kaugeneme arhetüübist, põhjustest: Vana Testament on “vari”, Uus Testament “ikoon” ja “tulevane olukord” – tõde. Ehk teisisõnu: arhetüüp – “see, mis on sünnimuse (jumalateenistusel) tähistatava põhjus” – asetseb tulevikus. Seega on euharistia tulevase jumalariigi tulem, samas kui jumalariik, mis on tulevikus aset leidev sündmus (tulevaste olukordade tõelisuus), annab euharistiale, olles euharistia põhjus, tema tõelise olemise.

Järelikult kreeka kirikuisad mitte üksnes ei too välja piiblis esitatud seost euharistia ja jumalariigi vahel, vaid seavad selle ontoloogilisele alusele: euharistia pole ainuüksi seotud tulevase jumalariigiga, vaid ammutab sellest kogu oma olemasolu ja tõe. Liturgiline akt on olnud läbi aegade ja jääb ka edaspidi keeleks, mille abil Kirik seda tõsiasja

väljendab. Meiegi peame sellesse erilise tähelepanuga suhtuma.

Tavaliselt peetakse eri liiki Kiriku teenistusi teisejärgulisteks. Samuti vastab tõele, et meie jumalik liturgia on koormatud kõikvõimalike vähemtähtsate sümbolite ja esteetiliste ilustustega. Liturgia uurijad, kes pole niivõrd teoloogid kui just kultuse ajaloo asjatundjad, ei anna meile piisavalt teavet liturgiliste mudelite teoloogilise sisu ja tähenduse kohta ega erista ebaolulist olulisest. Selle tagajärjel preestrid ja usklikud kas siis peavad ühtviisi olulisteks igat liiki jumalateenistusi ja säilitavad neid hardalt või, mis veelgi halvem, muudavad teenistuse korda oma suva järgi (kärped, teksti ärajätmine või ümberpaigutamine), ning hävitatakse jumalariigi “kujutis”, milleks jumalik liturgia peab olema. Seetõttu oleme jõudnud olukorda, kus jumalikust liturgiast on kadunud viimsete asjade (jumalariigi) kujutamine kas siis seepärast, et oleme lisanud sinna liiga palju asju, mis jumalariigi tulekut ei väljenda või siis põhjusel, et oleme pahupidi pööranud liturgia põhiosade järjekorra ja sellega nõrgestanud liturgia eshatoloogiline iseloomu: teenistuse läbiviijaist on saanud meid eshatoloogiast kõrvale juhatavate ebakõlade autorid või pealtvaatajad.

13

Sünaksis *epi to auto* (Ap 2,47)

Üks kõige tähtsamaid asju on hajutatud Jumala rahva ja laiemalt kogu inimkonna *synaxis* (kogunemine) *epi to auto* euharistia – jumaliku Messia isiku – juurde kohtumõistmiseks maailma üle ja jumalariigi tulekuks. Evangelist Matteus kirjutab (Mt 13,47): “Veel on taevariik nooda sarnane, mis heideti merre ja mis vedas kokku igasuguseid kalu” ning rääkides Kristuse teisest tulemisest, ütleb ta (Mt 25,32): “Ja ta ette kogutakse kõik rahvad”. Evangelist Johannes lisab, et Kristuse päästvad kannatused pole mitte üksnes Iisraeli päästeks, “vaid et

koguda ka hajali elavaid jumalalapsi ühtekokku” (11,52).

Seega pole juhuslik, et euharistiat jumalariigi ikoonina kirjeldatakse kui sünaksist, kui kogunemist *epi to auto*. Johannese evangeeliumi 6. peatükis, kus ilmselgelt on juttu euharistiast, käsib Jeesus kokku koguda “ülejäanud palukesed”. Kokku tulnud rahvas mõistab seda korraldust kui märki, et Kristus on “tõesti see prohvet, kes maailma tulema pidi” (Jh 6,12-14). Samuti ütleb apostel Paulus oma kirjas korintlastele euharistilisest *synaxisest* rääkides: “...kas teil siis tõesti ei ole kodasid, kus te võite süüa ja juua? Või te põlastate Jumala kogudust...?” (1Kr 11,20-23). Aga euharistia kui Jumalariigi ikooni parima ja selgeima kirjelduse leiame “Kaheteistkümne apostli õpetuses”: “Nii nagu see leib mis oli laiali (hajutatud) üle mägede ja on saanud kokku üheks, nõnda kogutagu sinu kogodus maa äärtelt sinu riiki.” (9,4 – Apostlikud isad. Tallinn 2002, lk 209).

14

Siinkohal on põhjust küsida, mis on sellest eshatoloogilisest teadvusest nüüdseks saanud? Antiookia Ignatiuse ajal oli arusaam euharistiast kui sünaksisest vaieldamatult kõigiti jõus ja ka Maksimus Tunnistaja (7. sajandil) nimetab euharistiat jätkuvalt sünaksiseks ning mõistab seda kui “tulevaste asjade” ikooni. Kuid aegamööda sünaksis *epi to auto* tähendus tuhmus ja euharistia eshatoloogiline iseloom vajus unustusse. Läänes jõuti olukorda, kust edasi pole enam kuhugi minna, eramissade sisseseadmisega, mida preester pühitseb üksinda, ilma rahvata. Aga ka õigeusu kirikus, kus preestril on keelatud pühitseda euharistiat üksinda, juhtub, et ilmikosalejate arv kahaneb kriitilise piirini. Keegi õigeusu kiriku kaasaja kuulsatest teoloogidest väitis suisa, et piisab ühest osalejast, kes sümboliseerib kogu rahvast. Tunnistagem, et käesoleval ajal on meie euharistia kõike muud kui eshatoloogiline *synaxis epi to auto*. Seda on suuresti põhjustanud euharistiliste sünaksiste arvukuse suurenemine kogudustes ja kloostrites ning piiskopi kui “kogu Kiriku”

sünaksise juhi puudumine, sest ühe paiga kohta on piiskoppe tihti rohkem kui üks. Kõige selle tulemusena on mõiste 'sünaksis' kaotanud palju oma algsest tähendusest. Metropoliit Johannes Ziziulas ütleb, et tänapäeval peaksime rääkima pigem usklike hajalast kui sünaksisest *epi to auto*.

Jumalariigi tulemine on mõistetamatu, kui Jumala rahvas ei tee läbi eelnevat puhastumist (katarsist) kirgedest läbi kannatuste ja surma. Isegi Messias pidi seda taluma, et jumalariik tuleks ja sama kehtib ka Jumala rahva jaoks. "Aga teie olete need, kes minu juures on püsinud mu kiusatustes," ütleb Issand Luuka evangeeliumis (22,28); see kirjakoht on tähendusrikas: neile, kes on läbi teinud Kristuse "katsumused", langeb osaks eesõigus süüa ja juua "jumalariigi lauas". Pääs jumalariiki läheb läbi "kitsa värava" ja "valulise rõõmu", mida saavutatakse "kannatlikkusega" (püha Efraimi palve "anna mulle kannatlikkuse vaimu"), mis esimestel sajanditel tähendas kannatamist läbi tagakiusamiste ja hiljem läbi meeleparanduse- ja paastuaja, mis tingimata eelnevad igale ristimisele (ranget paastumist nõudev suure paastu aeg ja keeld pühitseda euharistiat nädala sees annavad sellest tunnistust meie päevini, sest algselt ristiti ainult ülestõusmispühadel pärast suur paastu). Kõike seda väljendas liturgilises keeles ka ristimisteenistus, sest juba Uues Testamendis on ristimine seotud tunnistuse andmise ja martüüriumiga: "Te joote karikast, millest mina joon ja teid ristitakse ristimisega, millega mind ristitakse." (Mk 10,39), "Aga mul on ees ristimine, millega mind ristitakse ja mul on kitsas käes, kuni see on viidud lõpule" (Lk 12,50) ning surmaga: "Me oleme siis koos temaga maha maetud ristimise kaudu surmasse" (Rm 6,4) ning "Kui teid ühes temaga maha maeti ristimises..." (Kl 2,12). Nii Dionüsius Aeropagiit kui ka kapadooklased ja Maksimus iseloomustavad usuõppijaid kui "neid, keda tõmmatakse alla" enne nende valgustamist ristimises,

mis teeb neist “täiuslikud”.

Seega puudutab euharistiline sünaksis kui viimsete asjade ikoon ainult ristitudid: tegemist on kogukonnaga, mis peab teenistust ja “uksed on lukus” (Jh 20,19, liturgia “uksed, uksed ...”). Seega ei saa seda sünaksist Johannes Ziziulase arvates kasutada misjonitööks ning järelikult on jumaliku liturgia ülekandmine raadios ja televisioonis vastuolus euharistia kui “jumalariigi ikooni” olemusega, isegi kui seda väidetavalt tehakse misjoni või karjasetöö eesmärkidel, sest taolist ärakasutamist võiks pidada pigem omamoodi “reklaami” tegemiseks meie teenistuste “rikkusele” ja “ilule”. Ja ta jätkab: “Me kas osaleme euharistial selleks, et tulla kokku Kristuse ümber või siis ei tee seda ja järelikult pole eemalt euharistiaga ühinemine õigustatud. Ning mis puudutab haigeid või neid, kes mõjuval põhjusel ei saa teenistusel osaleda, siis Kirik tuleb ise, et tuua neile (ja see komme on juba väga vana) sünaksise vilja (armulauda või antidori), aga mitte sünaksist ennast ning ammugi mitte heli ja pildi vahendusel”.

16

Euharistia kui liikumine ja teelolek

Koos teadmise, et euharistia on jumalariigi ikoon, mille teostumist me ootame, on vähehaaval kadunud ka arusaamine sellest, et euharistia on liikumine lõppeesmärgi poole, teelolek, mille sihiks on jumalariik, aga samas ka liikumine jumalariigist maailma poole. Ja seda kõike on lõppkokkuvõttes põhjutanud liturgilise “sissekäigu” mõõtme kadumine, mida euharistia väljendab. Me oleme oma liturgias “sissekäigud” (suure ja väikese) küll säilitanud, aga need ei ole enam tõelised sissekäigud. Praktikas on nad kahanenud ringikesteks, mida liturgia läbiviija teeb, et ennast n-ö “juhatada” sinna, kus ta tegelikult juba on, ehk siis – altaris. Sellest alates, kui pühakoja neid ruume, kus

hoiti pühi esemeid (altaririistu, kaunistusi ...), ei loetud enam pühakoja osaks ja preestrid tulid proskomiidiaks ja liturgiliste rõivaste selga panemiseks altarisse, pole suurel ega väikesel sissekäigul enam mingit mõtet ja euharistiat ei mõisteta enam kui liikumist jumalariigi poole ja kui jumalariigi tulemist maailma, sest see on muutunud staatiliseks, liikumatuks, toimudes ühe koha peal ning puudub viide ajale.

On huvitav vaadata, kuidas tõlgendati aga seda liturgia osa, mida nimetatakse “sissekäiguks”, ajal, mil tegemist oli veel piiskopi ja tema vaimulikkonna tõelise sisse tulemisega pühakotta ja altarisse? Olemasolevad allikad kirjeldavad seda piiskopi sissetulekut kui “Kristuse esimese tulemise ikooni” ehk Kristuse lihakssaamist, millele lisandus ka eshatoloogiline mõõde, sest kõik, mis järgnes piiskopi sisenemisele pühakotta, oli teatavas mõttes nagu “Jumalariigi lavastamine”. Luge-
17 mised (eriti evangeelium) seonduvad “selle maailma lõpuga”, kus suur ülempreester (s.t Kristus) istub troonil, et kohut mõista. Ja just seepärast paluti usuõppijail pärast evangeeliumi lugemist lahkuda ja ukсед suleti – sellest hetkest alates (liturgia osas, mida nimetati “usklike” liturgiaks), toimus kõik Jumala Kuningriigis, Tema trooni ees.

“Suurte ja auväärsete salasuste sissekäik” (= suur sissekäik) tähistab seega justkui Jumala armumajapidamise õpetuse uudsevilja, mis saab teoks taevas. Rahuuudlus (mida tänapäeval vahetavad ainult vaimulikud) oli samuti eshatoloogilise tähendusega, sest omal kombel kirjeldab see meile, mis meiega juhtub tulevaste hüvede ilmsikstuleku ajal. Näeme taas kord, kui kaugele oleme eemaldunud Paltoni ja antiikfloo-soofide mõtetest, mis puudutab taeva ja maa kooskõla.

Isegi usutunnistus projitseerib meid tulevikku, vaatamata oma ajaloolisele sisule, sest siis kui kogu kirikurahvas tunnistab oma usku ja sel-

les tunnistuses mõistuse sõnadega mainitakse seda kummalist viisi, kuidas Jumalik Ettehooldus teostab meie päästet, saame meie juba ette kogeda tõeliselt salasusliku euharistia tõelust. “Püha” kinnitab veelkord meie juhatamist tulevase aja sfääridesse, sest näitab meie eneste ühtsust ja võrdsust ilmihuta taevavägede – inglitega.

“Meie Isa palve” ajal teostub täielikult meie võtmine Jumala lasteks igaviku mõistes ja, olles sel kombel saanud Jumala poegadeks, oleme kõik salvitud epikleesiga ja kutsutud pühadusele.

18 Nii võime määratleda euharistiat kui katkematut teololekut, mis hoiab meid lakkamatult liikumises eesmärgiga tuua meid jumalariiki. Sest euharistias, mida me pühitseme, on kõik liikumine, edasimineku ja selles pole midagi liikumatut, paigalseisvat. Euharistia sümboolsust ei saa segi ajada tähendamisesõna ega allegooriaga. Euharistia on “ikoon” ehk teisisõnu oma prototüübi rikkast ontoloogilisest sisut osasaamise tegelik kujutis. Maksimus Tunnistaja jaoks on selleks prototüübiks tulevane Kuningriik, aga ka meie lõplik sihilejõudmine ning ühinemine Jumalaga, saades üheks Ihuks Kristuses.

Seega on liturgia pühitsemise rituaalile eelnev liikumise ja edasimineku seisund euharistia salasuse mõistmise seisukohalt määrava tähtsusega ja on väga kahju, et oleme selle silmist kaotanud. Nii on varases Kirikus praktiseeritud “sissekäikude” ära jätmine meie liturgia jaoks suur kaotus. On tõsi, et ka meie pühakodade arhitektuur ei võimalda vaimulikel enam tähistada sissekäike nii nagu varem. Ometi on see piiskopliku liturgia puhul siiski võimalik; muidugi juhul, kui piiskop soovib sellega arvestada (Vt piiskopi riietamine slaavi traditsioonis ühest küljest ja kreeka traditsioonis (v.a Küpros) teisest küljest).

Eeltoodu kokkuvõtteks võib öelda, et “pühal õhtusöömaajal kinnitas Kristus, et annab oma Ihu jüngritele euharistias paljude eluks. Jumal teeb maailmale selle kingituse, aga sakramentaalses vormis. Sellest hetkest on euharistia olemas kui Kristuse enda salasus. Sellest saab igavese elu eelmaitse, surematuse rohi, Jumalariigi märk. Kristuse salasus viib läbi euharistia salasuse. Läbi salasuse, mis teeb meid täielikult üheks ihuks Kristuses”. Järelikult, “osaduses Kristuse Ihuga, selles paljude osaduses Üheainsaga, tunneb Kirik ära oma ühtsuse ja ilmutab maailmale oma loomust. Jumala rahva eshatoloogiline ühtsus ilmutab, siin ja praegu, ennast euharistias. Euharistia salasuse kaudu annab Kirik tunnistust oma “tulevasest olevikust” – Jumalariigist. “ (Euharistia – ühtsuse sakrament – lk 6 ja 18; Katoliku-õigeusu ühiskomisjon / München 30.juuni – 6.juuli 1982).

Euharistia: Jumala Talle ohver

Jumalik euharistia on ohver. Kirikuisade pärimus rõhutab nii idas kui läänes eriti just seda euharistia aspekti. Johannes Kuldsuu ja Basiliuse liturgiad määratlevad euharistiat kui *vaimset ja veretut ohvrit*. Ning selleks ohvriks pole miski muu kui Kristuse ristisurm ja Tema Ihu ning Veri on antud *paljude eest* (Mk 14,24; Mt 26,28) ehk – teisiti öeldes – meie liturgial on päästettoov iseloom: patud antakse andeks tänu sellele ohvrile, millest saab alguse igavene elu.

Jumaliku euharistia kaheldamatu ohverduslik iseloom leiab väljendamist nii piiblis kui ka Kiriku patristilises, liturgilises ja teoloogilises teadvuses. Samas aga jätame me liigagi sageli kahe silma vahele või alahindame seost euharistia ohverdusliku iseloomu ja jumalariigi tulemise ning viimsete asjade vahel. Euharistia on just see sama Kristuse ohver ristil. Aga mis seos on sellel ohvril Jumalariigi tulemisega? See

küsimus on esmase tähtsusega nii teoloogia seisukohalt kui ka selles osas, kuidas usklikud seda Kiriku suurt salasust läbi elavad.

Kõik viited, mida me nii evangeeliumitest kui ka apostel Pauluselt leiame, annavad tunnistust sellest, et öeldes: “see on Minu ihu...see on Minu veri”, räägib Kristus iseenesest kui *Paasatallest* (1Kr 5,7-8). See veendumus oli varases Kirikus niivõrd tugev, et leidis pidevat kordamist mitte ainult apostel Pauluse, vaid ka teiste apostlite tekstides (1Pt 1,19; Ilm 5,6 ja 12; 12.11; Jh 1,29 ja 36). Niisiis pole juhus, et see osa leivast, millest jumaliku liturgia ajal saab Jeesuse ihu, kannab nimetust Tall (kr.k. *Amnos*).

20

Paasatalle ohver pärineb teisest Moosese raamatust (12,6), mis jutustab meile juudi rahva lahkumisest Egiptusest. Samas on aga selge, et püha õhtusöömaaja puhul ei ole tegemist ainult väljarändamise tallohvri meenutusega, nagu oli kombeks igal juutide paasapühal. Püha Õhtusöömaag on *eshatoloogilise* Paasatalle ohver. Sellest annavad tunnistust nii evangeeliumid kui varase Kiriku liturgiline traditsioon.

Evangeeliume lugedes näeme, et Kristuse püha õhtusöömaag on seotud jumalariigiga. Meie tähelepanu peaks köitma seos ohverduse ja Uue Testamendi vahel. Kui me ütleme: “Jooge temast kõik: see on Minu veri, uue seaduse (=lepingu) veri”, mõtleme ka jumalariigi tulekule ja sisseseadmisele, mitte ainult ühe minevikus toimunud sündmuse meenutamisele. Piibliuurijad on seisukohal, et sõna ‘leping (testament)’ peab seostama mõistega ‘taevariik’. Me ei saa lahutada Kristuse ristiohvrit selle eshatoloogilisest tähendusest. Uues Testamendis on ka pattude andeksandmine seotud Jumalariigi tulemisega (Mt 6,12; Lk 11,4; Jh 20,23), veelgi enam kehtib see aga pattude kustutamise puhul, mis on saanud alguse Kristuse kui Paasatalle ohvrisk ”pattude

andeksandmiseks”.

Ilmutusraamatus, mis sisaldab arhailise euharistilise liturgia osiseid ja lõike, on asjad veelgi selgemad. Selles raamatus tähistab Kristuse kirjeldamine *Tallena* vähimagi kahtluseta *Paasatalle*, kellest räägitakse teises Moosese raamatus (12,6); eshatoloogiline tähendus, mis Ilmutusraamatus Tallele antakse, saab selgeks nendest ülimalt olulistest tähelepanekutest:

a) *otsekui tapetud* Tallele on võim avada seitsme pitseriga raamat. Raamat, mille sisu ja tähendus saavad ilmsiks alles ajaloo lõppedes;

b) Talle ohver ei puuduta ainult Iisraeli rahvast, vaid inimesi “kõigist suguharudest ja keeltest ja rahvastest ja paganahõimudest” (Ilm 5,9). Pääste oikumeenilisus saab mõistetavaks ajaloo lõpus ja *Issanda päeva* tulemisel (1Kr 1,8; 1Ts 5,2). Apostel Paulus, kes ootab Kristuse teise tulemise peatset teostumist, peab selle *alguseks* rahvaste kogunemist Iisraeli tüve ümber (2Ts 2,13).

21

Tõsiasi, et Talle veri on valatud *paljude eest*, viib meid *Jumala teenija* juurde Jesaja raamatust (peatükid 52 ja 53), kes annab ennast *paljude pattude eest*, aga kogub ka viimsetel aegadel kokku hajutatud iisraeli rahva. “Ma panen sind paganaile valguseks, et mu pääste ulatuks ilmamaa ääreni (Js 49,6) sest nõnda ehmatab ta paljusid rahvaid...mida neile ei ole jutustatud, seda saavad nad näha, ja mida ei ole neile kuulutatud, seda saavad nad kuulda” (Js 52,15).

c) Erilist tähelepanu tuleks pöörata Ilmutusraamatus ära toodud seostele ohverdatud talle ja “uue laulu”, eriti “halleluuja”, vahel, mida *Talle pulmas* kolm korda kordab *suur rahvahulk* ning samuti kogu loodu (Ilm 19,1-8). Tekstis eneses toodud põhjendustest – “sest Issand meie Jumal, Kõigeväeline, on hakanud valitsema kuningana” (Ilm 19,6) – näeme selgesti, et “halleluuja” kujutab endast eshatoloogilist hümmi.

Seega on Jumala valitsus sisse seatud ja vaatamata tõigale, et tegemist on “otsekui tapetud tallega”, on Ilmutusraamatu põhiolemuseks rõõm: “rõõmustagem ja hõisakem” (Ilm 19,7), lause, mis meenutab apostlite tegude raamatu esimeste kristlaste “juubeldades” (Ap 2,47) roa võtmist euharistias.

Niisiis on täiesti selge, et püha õhtusöömaaeg ja meie päästeks ohverdatud Tall jäävad mõistetamatuks, kui neid ei seostata *viimsepäeva* või *Issanda päevaga*, Kristuse teise tulemise ja jumalariigiga. Püha Kürrillus Aleksandriast (PG 77/1028) ütleb euharistia kohta, et euharistia pole “ainult kardetava ohvri pühitsemine, vaid on surematuse kingitus ja kihlus igavese eluga”.

- 22 Eelpoolõeldust tuleneb, et varane Kirik ei tähistanud euharistiat Issanda surma päeval, vaid ülejärgmisel päeval. Ajaloollikatest selgub, et Väike-Aasia kristlased pühitsesid ülestõusmispühi 14. nissanil ehk teisisõnu samal päeval, kui juudid oma paasapühi. Ja täpselt sama tähendusrikas on see, et euharistiat pühitseti järgmise päeva varahommikul, kui juutide paasasöömaaeg oli lõppenud. Juutide paasapüha peeti veel paastuajaks. Seega seondus euharistia ülestõusmisega. See sai toimuda üksnes kui rõõmupidu. Just seepärast oli keelatud euharistia pühitsemine paastupäevadel. Tänapäeval kehtib see kitsendus suure paastu ajal, kuid selle tähendus jääb: euharistia on eshatoloogiline sündmus, mida saab läbi elada ainult juubeldades. Kristuses ei saa olla ohvrit ilma vabanemiseta ja vabanemine tähendab siin mitte ainult isiklikku pattude andeksandmist, vaid lisaks ka maailma kirkastumist, transfiguratsiooni ja igasuguse rikutuse ning surma ületamist. Just seda me tähistame, pühitsedes euharistiat: ristiohvrit, mis saab tähenduse ülestõusmisest, mis annab ajaloos teada tulevasesst jumalariigist.

Ülestõusmispühad

Kõige ilmekam tõestus euharistia eshatoloogilise iseloomu ja seotuse kohta jumalariigiga seisneb selles, et euharistia on seotud pühapäevaga. Aga miks pühapäevaga?

Pühapäev on Kristuse ülestõusmise päev, kuna piibli väitel leidis ülestõusmine aset “nädala esimesel päeval” (Mk 16,2; Mt 28,1; Lk 24,1). Kuna ülestõusmispühadele omistati väga suurt tähtsust, kandus see loomulikult üle ka pühapäevale ja euharistiale, mida sellel päeval pühitseti. Tõepoolest, pühapäeva kui ülestõusmise päeva loetakse *kaheksandaks päevaks*. Selle päevaga saab alguse *uus loodu*, sest, nagu ütleb apologet Justinus (Dialog, 138): “Kristus ilmus meile surnuist ülestõusnuna... Sest Kristus on kogu loodu esmasündinu ja uue soo algus, kellele ta annab uuestisünni”. Olgu öeldud, et *kaheksanda päeva* eshatoloogilist iseloomu tõstab eriliselt esile püha Basilius oma teoses “Pühast Vaimust” (27,66). Püha Basiliuse arvates on tõik, et me pühapäeviti ei põlvita, tingitud mitte ainult sellest, et pühapäev on seotud ülestõusmisega, vaid ka sellest, et see seostub *tulevase ajastu ootusega*, mistõttu meie mõistus läheb *olevatelt asjadelt tulevastele asjadele*. See äärmiselt rõhutatud üleminek *tulevastele asjadele* ja mitte ainult *kõrgetele asjadele* toob eshatoloogiasse ajaliku mõõtme ja tuletab meelde seda, millest sai räägitud juba püha Maksimuse puhul: Jumaliku liturgia, nagu ka pühapäeva eshatoloogia ei põhine platonlikel kujutlusemängudel, vaid on “tuleviku suunas liikumine”. Nii Maksimus kui ka Basilius on selles osas ühtsel seisukohal.

Oluline on ka püha Basiliuse seletus selle kohta, miks palvetatakse ida poole pöördudes. Idamaad polnud ainult esimese paradiisi asupaik, vaid ka koht, kust Issand oma teise tulemise ajal tuleb. Püha Damas-

kuse Johannes (PG 94/1136) tsiteerib oma arvukate Ida kohta käivate seletuste seas ka Matteust (24,27): "...sest otsekui välk sähvatab ida poolt ja paistab läände, nõnda peab oleme Inimese Poja tulemine", ja lisab: "seega me kummardame seda, keda oodatakse Idast."

24 Euharistia eshatoloogia ja ülestõusmisega seotud loomusel on veel üks tagajärg. *Kirik kümbleb* kultusepaigana kogu euharistia pühitsemise aja *valguses ja rüütab end kogu säraga, mis see valgus talle annab*. Kui soovitakse pühitseda jumalikku liturgiat halvasti valgustatud pühakodades ettekäändel, et see tekitab müstilise õhkkonna või kui kantakse määratud liturgilisi rõivad, kasutatakse musti altaririistu, pühitsetakse liturgiat koristamata ruumides, väites, et kõige tähtsam on müstilisus, viib see eksiarvamusele, et ilusaid rõivaid ja sobivalt ehitud kultusepaiku tuleb vältida. Kuid vaadakes, mis toimub Athose mäel: gerontikon soovib munkadel kanda rüüsid, mis oleksid nii kulunud, et kellelgi ei tekiks kiusatust neid varastada, aga jumaliku liturgia ajaks riietuvad needsamad mungad kõige säravamatesse liturgilistesse rõivastesse. Teisisõnu – meile on antud palju võimalusi, et harjutada alandlikkust, aga meil pole õigust teha euharistia oma alandlikkuse esitlust või kasutada seda oma psühholoogilistel kogemustel põhineva müstika praktiseerimiseks. Mitte kunagi ei tohi unustada, et "tooja ja toodav" on Kristus, enamgi veel, ülestõusnud Kristus sellisena, nagu Ta ilmub oma auhiilguses viimasel kohtupäeval. Seega kõik, kes jumalikku liturgiat pühitsevad, on selle eshatoloogilise Kristuse ikoonid ja loomulikult austatakse ikoonide kaudu nende prototüüpi.

Veel üks näide selle kohta, kuidas Kirik on alati keeldunud seadmast euharistiat sõltuvusse kurbusest ja müstitsismist: märtrite mälestuspäevad, mil jumalikku liturgiat pühitsetakse samasuguse säraga nagu pühapäeviti. Ja seda põhjusel, et varastel kristlikel sajanditel mõisteti

märtrisurma mitte ainult kui Kristuse ristiohvri kordamist, vaid kui *Tema Kuningriigi auhiilguse ilmutamist*.

Tuleviku meenutus

Euharistia on mälestusteenistus. Aga mida see tähendab? Psühholoogias tähendab meenutamine tagasipöördumist minevikku. See on platonlik seisukoht. Tõepoolest, Platoni arvates peitub tõde hinge varasalves. Midagi uut ei saa juhtuda. Tõde on vaid selle väljendus, mis on *juba olemas*. Seega ei tee õpetaja midagi muud, kui aitab õpilasel meenutada midagi, mida too juba teab. Siit tuleneb ka Platoni kuulus metoodika, mida nimetatakse maieutikaks. Selline lähenemine põhineb lihtsal loogikal: keegi ei mõista, mida tähendab meenutada *tulevasi asju*, sest meie langusest ja surmast mõjutatud kogemuse kohaselt on aeg tükeldatud ja jagatud minevikuks, olevikuks ja tulevikuks. Ning tulevik saabub loomulikult pärast minevikku ja olevikku ning järelikult on seda võimatu *mäletada*.

25

Aga mis juhtub siis, kui kõne all on surma võimusest vabastatud aeg? Sel juhul ei saa tulevikku minevikust ja olevikust lahutada. Enamgi veel, tulevik annab kogu tähenduse nii minevikule kui ka olevikule; tulevikust saab allikas, millest ammutavad oma olemasolu minevik ja olevik. Heebrealaste kirja (11,1) põhjalikum lugemine võimaldab aru saada, et tulevikku tuleb mõista kui “loodetava tõelisust, nähtamatute asjade tõendust”. Seega saab seda juba ette tunnetada ja see on osa meie mälestustest.

Sama kehtib ka euharistia kohta, kuigi me osaleme selles sageli euharistia eshatoloogilisest iseloomust täielikult teadlikud olemata. Nii püha Johhannes Kuldsuu kui ka püha Basiliuse jumaliku liturgia anafora

sisaldab lauset, mis inimõistuse seisukohalt on täiesti ennekuulmatu: “tuletades meelde seda õndsakstegevat käsku ja kõike seda, mis meie pärast sündinud: ristilöömist, maha matmist, ülestõusmist kolmandal päeval, paremale käele istumist ja *teist ausat tulemist*, Sinu oma Sinu omast toome meie Sulle kõikide ja kõigi eest.” Sellist teksti, kus segunevad minevik ja tulevik, on võimalik seletada ainult juhul, kui aja *minevik-olevik-tulevik* jaotus ei kehti. Seetõttu on jumalariigis tulevik kõigi mineviku ja oleviku sündmuste *põhjus*.

26

Luuka evangeeliumi (22,20) püha õhtusöömaaja kirjeldusest leiame ühe kõige tähtsamatest lausetest, mida Kristus oma jüngritele ütleb: “Tehke seda minu mälestuseks”. Küsimus seisneb nüüd selles, et teada saada, kas Kristuse meenutus euharistias on ühe möödunud sündmuse inimlik-psühholoogiline meenutamine või on see mälestus seotud tulevikuga, jumalariigiga, ja seda mitte lihtsalt psühholoogiliselt, vaid ontoloogiliselt. Püha Paulus vastab meile oma 1. kirjas korintlastele (26) üheselt: “sest nii sagedasti, kui te seda leiba sööte ja sellest karikast joote, kuulutate te Issanda surma, kuni Tema tuleb.” Aga väljendit – kuni Tema tuleb – on Uues Testamendis (Rm 11,25 ; 1Kr 15,25 ; Lk 21,24) mitmeid kordi kasutatud just viimsetele asjadele viidates. See- ga võib kinnitada, et euharistias ei räägita Issanda surmast kui möödunud sündmusest, vaid peetakse silmas Kristuse Teist Tulemist. Just nii on seletatav euharistia side kuulsa aramea maaranataga.

Järelikult paigutame euharistia ajal mineviku sündmused ja inimesed tulevase jumalariigi tegelikkusesse. Ja me ei tee seda mitte psühholoogiliselt, ehk siis oma fantaasia abil tulevikku minnes, vaid ontoloogiliselt, eesmärgiga anda inimestele ja isikutele tõeline olemasolu, et nad aja ja surma tõttu ei kaoks, vaid elaksid igavesti. Seda, et inimesed ja sündmused elaksid igavesti, ei saa tagada *nende hoidmine inimälus*.

Inimese mälu on kustuv, sest see on loodud mälu. Kui me laulame liturgia ajal mõne inimese kohta “igavene mälestus”, siis ei tee me seda mitte selleks, et see inimene püsiks meie inimmälu, mis kord ise kaob, vaid selleks, et ta *püsiks Jumala mälu*, sest tõeliselt olemas on ainsana ainult see, keda mäletab Jumal. Kui Jumal ütleb: “...sest ma olen armuline nende ülekohtustele tegudele, ega tuleta enam meelde nende patte” (He. 8.12 ja 10.17) või kui me mõtleme tähendamissõna rumalatele neitsitele “ma ei tunne teid” (Mt. 25.12), ei ole tagajärjed mitte psühholoogilised, vaid ontoloogilised. Ja samas kui Jumal *meenutab* midagi või kedagi, ei toimi Ta psühholoogiliselt, vaid vallandab loova ja ontoloogilise tegevuse. Mõistliku röövli kuulus lause “Jeesus, mõtle minule, kui sa oma kuningriiki tuled”, mida Kirik väsimatult sajandeid on korranud, näitab, et jumalariik on tõepoolest see ruum, milles meie olemasolu on tagatud, sest et Jumal ise mäletab meid, mitte inimesed...

See toob meid euharistilise liturgia juurde. Iga euharistilise liturgia üks põhielemente on *meenutamine*. Pole olemas euharistiat, milles ühel või teisel moel ei meenutataks sündmusi (eriti neid, mis seonduvad maailma loomise ja Kristuse eluga), aga ka nimesid. Miks meenutakse euharistia ajal nimesid?

Jumaliku liturgia kestel on kolm olulist hetke, kus meenutatakse nimesid. Esimene on proskomiidia, milles usklikud annavad oma annid teenistust läbiviivate vaimulike kätte, kes kasutavad neid euharistia ettevalmistamiseks. Proskomiidia ajal on sobivaim hetk nimede meenutamiseks, kui nende isikute, keda mainitakse, leivaosakesed pannakse suure leiva – Talle – kõrvale. Ometigi puudub proskomiidias sellisena, nagu meie seda praegu pühitseme, ilmselge viide jumalariigile; proskomiidia sümboolsed viited on suunatud pigem Kristuse ristiohvrile. Proskomiidia pühitsemine sai alguse 8. sajandi paiku ja proskomiidia

pole euharistilise anaforaa osa; euharistiline anaforaa, olles eshatoloogilise Talle ohvriand ja ohverdus, leiab aset hiljem.

Teine meenutamise hetk on suure sissekäigu ajal, eriti kui teenistust viib läbi piiskop. Tõik, et piiskop preestritelt ja diakonitelt pühi ande vastu võttes meenutab nimesid, on seletatav sellega, et ta ei osale proskomiidial, kuna ta siseneb altarisse alles väikese sissekäigu ajal. Seda meenutust tuleb eelkõige mõista kui proskomiidia meenutuse jätkamist ja järelikult ei ole see anaforaa osa. Pangem siiski tähele palvet: “mõtelgu Issand Jumal oma kuningriigis...” mida kasutatakse suure sissekäigu meenutuste ajal ja kus selgelt mainitakse jumalariiki.

28

Kolmas hetk, sõna otseses mõttes euharistiline meenutus, leiab aset anaforaa ajal. On äärmiselt kahetsusväärne, et nimede meenutamist sellel hetkel enam ei toimu, et see on praktilistel kaalutlustel peaaegu täielikult üle viidud proskomiidia ajale. Püha Kürillus Jeruusalemmast (Müstiline katehees 5) ütleb, et anaforaa palve ajal, mis algab kohe pärast “täna gem Issandat”, millele rahvas vastab: “on õige ja kohus”, meenutatakse “taevast, maad, merd ... ning kogu mõistusega ja mõistuseteta loodut”. Teisisõnu meenutame kogu Jumala loodut, mis osaleb omal kombel euharistia salasuses. Pärast Püha Vaimu epikleesi, jätkab püha Kirillus, ja leiva ning veini muutmist Kristuse ihuks ja vereks, selle püha ja kardetava ohverduse ajal, mainitakse esmalt elavaid ja seejärel surnuid nende suurimaks kasuks. Võttes arvesse püha Kürilluse öeldut, saab selgeks, et elavate ja lahkunute meenutamine on *organiliselt seotud selle hetke püha ja kartusväärse ohvriga ning saab sellest oma tähenduse*.

Siinkohal puutume kokku diptühhide küsimusega. Praeguse tava järgi loetakse neid siis, kui teenistust viib läbi autokefaalse kiriku ülemkar-

jane või, nagu Kreekas, suurtel pühadel. See piirang näitab, kuidas Kirik on sajandite jooksul muutnud mittetoimivaks ühe euharistia põhilise osise. Varases Kirikus kuulus diptühhidele keskne koht: Konstantinoopolis, Aleksandrias ja Antiookias loeti anafora ajal diptühhe kohe pärast epikleesi, mis annab tunnistust, et nendega ei väljendatud ainult kirikute vastastikust tunnustamist ja osadust, vaid diptühhid olid otseselt euharistilise meenutuse osa. Ilmselt seetõttu, et meie päevini on säilinud ainult esimene põhjus – kohalike kirikute vastastikune tunnustamine ja osadus – sisaldavad diptühhid veel üksnes piiskoppide nimesid ja neid loetakse ainult siis, kui teenistust peab autokefaalse kiriku ülemkarjane.

Tundub, et selle põhjuseks on liturgiliste tekstide hulgas valitsev suur segadus. Ainsana ei tekita mingit kahtlust asjaolu, et pärast epikleesi meenutatakse jumalikus liturgias kahte usklige kategooriat. Esimesse, mis algab sõnadega “iseäranis kõigepuhtama...”, kuuluvad surnud, ja teise, mis algab sõnadega “esiteks mõtle, Issand, meie piiskopi (nimi) peale...”, kuuluvad elavad. “Kõikide ja kõige peale” on lihtsalt kokkuvõtte meenutusest, mis peab sisaldama kõiki jumalikul liturgial mainitud nimesid. Seega pole tegemist lihtsalt hea tavaga. Kristuse meenutamine euharistia ajal ühendab endas kõiki pühakuid ja kiriku liikmeid, kelle eest mõistuslik teenistus on peetud.

Surnute meenutamine, mis algab sõnaga ‘iseäranis’, sisaldab pühakuks tunnistatuid ja kirikurahvast. Tõik, et euharistia on toodud ka Neitsi Maarja, Ristija Johannese, päeva pühakute aga ka “kõikide usus uinunud jumalasõnaõpetajate, evangelistide, usutunnistajate, kasina elu pidajate...” eest, kinnitab, et kõik pühakud vajavad euharistiat ja peavad olema sellesse kaasatud. See küsimus huvitas juba püha Johannes Kuldsuud (*PG 60/17*), kes tõstatab küsimuse, miks tuua ohver

märtrite eest, kui need on juba pühad. Ja vastas, et ohver on tõepoolest toodud pühakute auks aga samal ajal ka kinnitamaks, et ka nemad on päästetud ainult Kristuse ainsama Ihu väärtuslike liikmetena, osaduses sellesama Ihu kõigi liikmetega.

Elavate meenutamine algab sõnaga 'iseäranis', seega esmalt kohaliku piiskopi nimetamisega. Tema on elavate eesotsas, nagu Neitsi Maarja on surnute eesotsas. Isegi kui Kirikul on liikmeid, kes on pühamad kui piiskop, ei meenutata neid esimestena. Elavad on päästetud ainult juhul, kui nad on ühenduses oma piiskopiga; väljaspool teda ei ole neil sidet Kristuse Ihuga, mis on toodud *igavesse elu eest*. Kes sellel hetkel ei meenuta oma piiskoppi, kustutab oma nime elavate nimekirjast. Samuti nagu euharistia, mida ei peeta kohaliku piiskopi nimel, ei oma nende jaoks, kes seda peavad, päästvat tähendust.

30

Kokkuvõtteks saab öelda, et euharistia on sõna otseses mõttes elavate ja surnute meenutamine. See, keda meenutatakse, saab olla ainult Jumal ja mitte inimesed ("mõtelgu Issand...") ja meenutus ei ole oma olemuselt psühholoogiline, vaid ontoloogiline, ületades surma tõelises Kristuses, *selles, kes alati on*. Meenutus saab alguse Kristuse kannatuste ja ristiohvriga, aga on seotud ja teostub Kristuse tulevases Kuningriigis. Sel kombel saab euharistilisest meenutusest tuleviku – Kristuse aurikka teise tulemise – meenutus.

Tegelikult me elame vastavalt sellele, mil määral Jumal meid meeles peab ja annab meile olemasolu oma Poja Kuningriigis. Euharistia, mis meid meid sellesse Kuningriiki viib, kingib meile Kristuse ohvri "pattude andeksandmiseks ja igaveseks eluks".

Euharistia: Kiriku alusmüür

Euharistia pole ainult jumalariigi ikoon, vaid ilmutab ja näitab ka Kirikut kui niisugust, sest Kirik ei hõlma üksnes ajavahemikku, mis lahutab Kristuse elu maa peal Tema teisest tulemisest, nagu on aegajalt väitnud läänekiriku teoloogia. Kirik on Jumala tahtes alati olemas olnud ja selle omasolu jätkub igavesest ajast igavesti nagu jumalariik. Nikolaus Kabasilase väitel ilmutab Kirik ennast üksnes euharistias (PG 150, 542-53). Tema jaoks on euharistia ja Kirik täiuslikult, täielikult samased. Georgi Florovski ja Johannes Karmirise väitel “euharistia teeb ja teostab Kiriku” (*The Church: Her Nature and Task in The Universal Church is God’s Design* – C.O.E.E, Genf 1948, lk 47 ja 94). Ning nad jätkavad (samal lk 57 ja 164): ”Sel kombel iga kord kui euharistia teostab Kiriku, ilmutab ta seda samaaegselt kui viimsete asjade osadust ja kogudust”. Selle tõe tähtsus pole pelgalt antropoloogiline (inimese pääste ja jumalikustumine Kirikus sakramentide läbi), vaid ka kosmoloogiline ja eklesioloogiline.

31

Tegelikult on Kirik erilise struktuuriga kogukond. Ta pole, nagu ütleb protestantlik teoloogia (vt Augsburgi usutunnistus), üksnes *usu ja südamete kogudus*. Täpsuse huvides olgu nimetatud, et piibli ja kirikuisade õpetuse järgi ei koosne jumalariik ainult südamete siseelukogemusest. Jumalariik on *kõikide ühtsus Kristuse isikus*. Aga mitte ükskõik millise Kristuse. Jumalariik saab olla ühtne ainult ühes ainsas Kristuses, kellest annavad tunnistust ja õpetavad apostlid.

Teisest küljest valitseb Kristuse ainsa ihu sees andide ja armuvägede (karismade) mitmekesisus. See mitmekesisus mitte ei lõhu ühtsust, vaid tugevdab seda nii jumalariigis kui ka euharistias. Et eelpoolöeldust paremini aru saada, on soovitatav lugeda läbi kogu Pauluse 1.

korintlaste kirja 12. peatükk. Sellest ilmneb selgelt, et kõikjale hajutatud ning rikutuse ja surma võimuses olev jumalarahvas kogutakse kokku Kristuse isikus, Kes on ühteaegu nii nähtamatu Jumala kujutis kui ka “kogu loodu esikpoeg...” selle pärast on “Tema on oma koguduseihu pea; Ta on algus, esikpoeg surnuist, et Ta kõiges saaks esimeks...” sest “Jumalal on olnud hea meel kõike täiust Tema sisse asutada elama”; Jumal tahtis Kristuse kaudu “lepitada enese poole kõik, nii maapealsed kui taevalised, kui Ta oli teinud rahu Tema ristivere läbi” (Kl 1,15-20). Seega on selle *sünaksise* keskmeks just Kristus, “istudes oma kirkus troonile”, ümbritsetuna kaheteistkümnest (apostlist), kes samuti istuvad “kaheteistkümnele troonile Iisraeli kaheteistkümne suguharu üle kohut mõistma” (Mt 19,28). Järelikult on tulevane jumalariik kui eshatoloogiline kogudus, *jumalarahva ja kõige oleva* kogunemine. Selles eshatoloogilises koguduses valitsevad erinevad suhted, mis on määratletud vähemalt kolme asjaga, mida mainisime, ehk siis jumalarahva, Kristuse ja apostlitega. Ilma nimetatud kolme osiseta jääb ‘eshatoloogilise koguduse’ ja ‘jumalariigi’ mõiste arusaamatuks.

32

Miski ei näitlikusta eelpoolöeldut paremini kui vaimulike – diakonite, preestrite ja piiskoppide – ametissepühitsemised (kr.k *cheirotonia*), mida viiakse läbi ainult euharistilise liturgia ajal erinevalt (nagu igäüks meist teab) käte pealepanemisest (kr.k *cheirothesia*) lauljatele, lugejatele, alam-diakonitele jne.

Aga miks? Mis ilmikutesse puutub, siis ‘ilmiku’ all mõistame inimest, kes on ristimise ja salvimisega saanud euharistilise koguduse püsiliikmeks koos kõigi sellega kaasnevate õiguste ja kohustustega. Ma olen nõus Pergamoni metropoliidi Johannes Ziziulasega, kui ta kirjutab, et ilmikute pühitsemine on ristimine ja salvimine, mis varases kirikus olid otseselt seotud euharistilise liturgiaga. Sellest on säilinud jälgi

meie suure laupäeva euharistilises liturgias (vt *Codex Berberini*, VIII sajandi keskpaik) ja kuni käesoleva ajani ei lahutata Õigeusu Kiriku praktikas ristimist salvimisest ja euharistiast.

Mis puudutab diakonite ja preestrite pühitsemisi, siis mõnikord juhtub, et need viiakse läbi ennepühitsetud andide liturgia ajal. Mina leian, et tegemist on eksitusega. Ennepühitsetud andide liturgia on õhtuteenistus, mille eesmärk on jagada armulauda ja just sellel põhjusel ei vii bütsantsi tüpikoni (teenistuskorra) järgi seda teenistust läbi piiskop, kes seisab koori juures (millest tuleb kreeka keelne termin *chorostasia*). Üldiselt viib kõik liturgilised teenistused, millel pole otsest seost euharistiaga, läbi preester. Seevastu sooritab põhiliselt just piiskop euharistilise ohverduse ehk – teisiti öeldes – liturgia, mis sisaldab anaforaad. Sellest tulenevalt saavad vaimulikkonna ametissepühitsemised toimuda ainult euharistilise liturgia raames, sest need on otseselt seotud jumalariigi ikooniga, nagu, muuseas, kinnitab ka varase kiriku praktika (vt püha Hippolütus Roomast, püha Ignatius Antiookiast jt).

33

Kuivõrd Kiriku eri funktsioonid ja Kirikus kehtestatud kord ei saa läbi jumalariigi ikoonita, peab mõistetavuse ja toimimise huvides Kiriku iga funktsioon ja kord vastastikku omavahel põimuma, sest eraldi võttes on nad mõlemad osa ühest ja samast ikoonist, milles “liikmed üksmeelselt muretseksid üksteise eest” (1Kr 12,21-25). Nii nagu piiskop ei saa olla ilma vaimulikkonna ja kirikurahvata, ei saa ka vaimulikud ja rahvas olla piiskopita. Siit ka keeld pühitseda euharistilist liturgiat ilma rahva ja tema “Aamenita”! (1Kr 14,16 ja Justinuse 1. apoloogia 65), ning sama lugu on ka antiminsi ja piiskopi nime meenutamise kohta. Sugugi asjata ei olnud sõna ‘sünaksis’ – mis tähendab ‘usklike kogunemine’ – kirikuisade traditsioonis (Maksimus Tunnistaja, Anastasius Sinaait, Teodorus Studiit jt) tehniline termin, mis tähistas euharistiat

ega vajanud lisaseletusi. Ja seda kahtlemata just seose pärast euharista ja jumalariigi vahel, mis on samuti *sünaksis*.

Euharistia: Püha Vaimu osadus

34

Nelipühadel me laulame, et Püha Vaim “kinnitab kogu Kirikut”. See ei ole juhuslik. Sageli me unustame, et Püha Vaim on antud inimestele pärast Kristuse ülestõusmist (Jh 7,39: “sest veel ei olnud Vaimu, kuna Jeesus ei olnud veel kirkastunud”). See näitab ilmekalt, et Püha Vaimu tulek siia maailma märgib “viimsete asjade tulekut ajalukku” (vrd Ap 2,17). Nii on jumalariik ja Püha Vaim üks ja seesama. “Tulgu meile Sinu riik,” ütleb Maksimus Tunnistaja (PG 90, 85): “ehk teisisõnu – Püha Vaim”. Järelikult tuleb Püha Vaimu seost Kiriku kinnitamisega mõista järgnevalt: nii *Kiriku asutamise* kui ka kontekst, milles see teostub ehk euharistiline *sünaksis*, saavad mõlemad oma tähenduse jumalariigist.

Sellest tuleneb, et euharistia pole lihtsalt ühe ajaloosündmuse kirjeldus. Püha Nikolaus Kabasilas tuletab meelde, et ehkki püha õhtusöömaaja meeldetuletamine euharistia ajal toimub tõepoolest kirjeldaval kujul, vastab tõe ka see, et andide muutumine Kristuse ihuks ja vereks on Püha Vaimu töö. Andide muutumine eeldab Püha Vaimu mahatulekut ja Tema tulemisega algavad ajaloos *viimised päevad*. Ilma selle vaimse ja eshatoloogilise tõelisuseta ei saa Kristus euharistias kohal olla, sest Kristuse *tegelik kohalolek* euharistias on toimiv ainult eshatoloogilise koguduse kontekstis, mida kinnitab just Püha Vaim. Kui me paneme karikasse tüki Tallest, me ütleme: “Püha Vaimu täius”, ja kui me kallame sinna soojust (zeon) – kuuma vett, – ütleme: “palav on usk täis Pühavaimu”. Samal põhjusel on püha Basiliuse liturgias Pühade Andide muutmise sõnade järel kirjutatud: “Ühenda üksteisega ainsa Püha

Vaimu osaduseks meid kõiki, kes me võtame osa ühest leivast ja ühest karikast.”

Seega ei lasku Püha Vaim ainult andidele, vaid meile kõigile ja kõigele. Sel kombel laieneb *Kristuse tegelik kohalolek* Pühas Vaimus, liites üheksainsaks tervikuks nii Pea – Kristuse – kui kogu Ihu, milleks on kogu loodu. Euharistia kui Vaimu osadus saab *pühade osaduseks* ja termin ‘püha’ laieneb ühteageu nii isikutele kui ka asjadele. Pühade osadus teostub armastuse sidemes, sest euharistia eshatoloogiline iseloom põimub just armastuse kui jumalariigi elu lõpliku tõelisuse eshatoloogilise iseloomuga.

Armastus pole ainult kõlbeline väärtus. Armastus on ontoloogiline tegelikkus; pealegi ainus, mis jääb püsima jumalariigis, kus kõigi teiste andide, nagu näiteks teadmine, prohvetiand jne... olemasolul kaob mõte (1Kr 13,8-13). Kogu askees ja igasugune puhastumine kirgedest pole tegelikult muud kui *euharistia eeldused* ja seda seepärast, et euharistiat ilma armastuseta ei saa olla. Armastuse kõigist vormidest kõige olulisem nii euharistia kui ka viimsete asjade seisukohalt on *armastus vaenlaste vastu*. Nii Maksimus Tunnistaja kui ka Gregorius Sinaiit (7. sajand) rõhutavad, et “seal, kuhu on istutatud vihkamine, ei saa enam miski kasuks tulla, ei paast, ei palve, ei pisarad, ei piht, ei ihupuhtus ega halastus...” Mis tähendab, et me peaksime teise suhtes käituma – ja see saab määravaks – mitte lähtudes sellest, kes inimene oli eile või on täna, vaid mõeldes, kes ta on homme *viimsete asjade seisukohast*. Ühesõnaga, peame käituma teise inimese kui ihuliikme ja ligimesega, kes temast jumalariigis tegelikult saab. See ei sõltu mitte meie hinnangutest, vaid Jumala kohtumõistmisest ning iga inimese vabadusest. “Sina,” jätkab Anastasius Sinaiit: “arvad võib-olla, et sinu ligimene teeb pattu, aga selge on see, et sa ei ole võimeline ette näge-

ma, mil kombel ta oma elu lõpetab.”

36 Nii loob euharistia eshatoloogiline suundumus omaenese eetika. Euharistilise eetika, mis pole ainult inimese *sisemine seisund*, vaid ka *koosolemise kogemus*, kus meie kõrval elab see, kes teeb meile halba. Et euharistia oleks antud meile *pattude andeksandmiseks ja igaveseks eluks*, peame ka meie sellesama euharistilise kogunemise ajal patud andeks andma inimestele, kes meile halba on teinud. On olnud juhu-seid, kus vaimulik isa keelab oma vaimulikul lapsel euharistilisel liturgial osaleda, kuni laps pole leppinud oma vaenlasega. Mulle tundub see iseenesestmõistetav, eriti kui lugeda, milliste sõnadega püha Antiokia Ignatius pöördus roomlaste poole: ”Sest ma kirjutan teile elevana, igatsedes surra. Minu armastus (maailma vastu) on risti löödud, ja ei ole minus tuld, mis armastaks maist; elav vesi aga kõneleb minus seesmiselt mulle öeldes: (tule) siia, Isa juurde! Ma ei tunne enam rõõmu kaduvast toidust ega selle elu mõnudest. Tahan Jumala leiba, mis on Jeesuse Kristuse liha, Taaveti seemnest, ja joogiks tahan tema verd, mis on kadumatu armastus” (“Apostlikud Isad”, Tallinn 2002, lk. 129). Jumala valitsus, jumalariik, ongi Isa armastuse edasiandmine Poja kaudu; just selles seisneb arusaam, et Jumal on Isa ja Ta tahab igasse inimesesse panna oma armastust.

Kas me oleme ikka teadlikud sellest, et iga kord, kui osaleme euharistia pühitsemises, kanname endas maailma kõige realistlikumal võimalikul moel? Et euharistia on tehtud inimese mõõdu järgi ja mitte asjatundjate jaoks, kellesse meie teoloogia ei puutu? Et väljaspool euharistiat vastanduvad inimesed üksteisele ja teevad endale asjata muret, uskudes, et igapähele kuulub üks osa, samas kui tegelikult on täpselt vastupidi – igas jumalikus liturgias kuulub kõik alati kõigile –, sest Püha Vaim annab ennast tervikuna? Üks kaasaegne Athose vaimulik kirjamees isa Basilius Gondikakis kirjutas kord: “(Armulaua-) Leib, mis jaguneb (et

olla laiali jagatud) ei saa kunagi otsa ja õnnistab kõiki, kes sellest osa saavad.” Millele Berdjajev lisas: “Kui minu enda leiva probleem on materiaalne probleem, siis minu ligimese leiva probleem on ülimalt kiireloomuline vaimulik probleem.” Püha Johannes Kuldsuu tuletab meelde, et vaese teenimine on sakrament; et venna teenimine on otsest seotud altari teenimisega ja seetõttu jääb probleem, kuidas ühendada Kristuse salasust euharistias Kristuse salasusega vaeses, piinama meie südametunnistust kuni viimse kohtupäevani: inimene ja inimese pääste on lahutamatud.

“Kui keegi,” ütleb NüssaGregorius: “vaatab Kirikut, vaatab ta tõesti Kristust, sest kristlased on üks Kristuses.” Vendade ühtsus näitab tõelist kristofaaniat ehk teisisõnu, see ilmutab tõepoolest Kristust. Ihu jumal-inimliku ühtsuse aluseks on pneumatoloogia, sest Kristuse salasuses on inimesed kõik üksteise ihuliikmed; enamgi veel, nad on üheolemuslikud Püha Vaimu hinguses ja tules, kes laseb neil oma andide läbi teadvustada oma osadust. Selle osaduse kaudu avab Jumal ennast kiriklikule inimesele, *katoolsele* inimesele, kes teostab euharistias oma euharistilist üheolemuslikkust mitte ainult kõigi inimeste, vaid kogu maailmakõiksusega. Seega eelneb Püha Vaimu pühitsev tegevus igale tegevusele, milles vaimulik saab ihulikuks, saab lihaks ja muutub Kristuse ilmutamiseks. Just seepärast on ja jääb õigeusu kirik alaliseks sõna otseses mõttes liturgiliseks Kirikuks; doksooloogiaks, mis ei lakka tõlgendamast püsivat euharistilist maailmanägemust, mõistes kogu loodut kui liturgiat, milles teostub Kirik kui euharistiline kogudus ehk teisisõnu *agapē* (armastus), milles Kristuse elu väljendub tõelises ja iga kord ainulaadses teenimise ja vennalikkuse kogemuses.

Euharistiline kogemus, kartustväärne salasus, on tõeline osadus, ühteaegu nii füüsiline kui ka vaimne, mis haarab enesesse ja süütab põle-

ma iga inimolendi, aga milles pole midagi maagilist, välist ega mehaanilist. Nii saab euharistilisest teenimisest inimese õitsengu ülim paik. Kuna see teenimine on eshatoloogiline, avastab inimene, et on vaba; ta õpib tundma selle vabaduse sisu, milleks on Tõde; ta võib ennast vabalt väljendada Püha Vaimu annis; ta omandab lõpuks täiskasvanud ja prohvetliku teadvuse, mis annab talle võtme, et mõista Kristuse sõnade: “Aeg on täis saanud ja Jumala riik on lähedal” (Mk 1,15) täit tähendust.

Kokkuvõtteks

38 Tõik, et euharistia on jumalariigi ikoon, rõhutab ilmselgelt vastuolu selle vahel, *mis juba on* ja selle vahel, *mida veel ei ole*, nii nagu eshatoloogia seda väljendab. Kristuse ülestõusmine kuulutab lõplikku võitu rikutuse ja surma üle, aga ajaloos ei ole see võit veel lõpule jõudnud. Surm jääb “viimseks vaenlaseks” (1Kr 15,26); vaenlaseks, kes võidetakse viimasena, sest tema astel haavab ikka veel loodut. Me teame, et lõppkokkuvõttes ei too see astel surma (1Kr 15,55: “Surm, kus on sinu võit? Surm, kus on sinu astel?”): keda selle astla torge tabab, on pigem uinunud ja euharistiat kui viimsete asjade ikooni ei saa ühelgi juhul *kasutada valuvaigistina*, mis paneks meid unustama siinse maailma ikka veel piinavat kurjust ja pattu. Euharistia eshatoloogiline iseloom ei nõrgenda, vaid hoopis tugevdab võitlust kurja vastu, mis endiselt meid puudutab, olgu see siis *loomupärane* või *kõlbeline*. Euharistia kui jumalariigi ikoon laseb meil äärmiselt selgelt teadvustada vastuolu, mis on siinse maailma ja viimsete asjade maailma vahel. Euharistia teeb tühjaks eksistentsialimi *liikumise surma poole* ehk teisisõnu elu ja surma ontoloogilise ühenduse, mis viib välja kas lootusetusesse või ükskõikse suhtumiseni kõigesse, mis puudutab maailma kirkastumist, teisenemist.

Järelikult ei kutsu euharistia meid ainult pöörama oma pilku *ülema-*

te asjade poole, vaid ka nende asjade poole, mis alles tulevad. Ta ei käsi meil lahkuda ajast ja ruumist, milles me areneme, vaid uskuda, et Kristuse palges ja tegudes teoks saanud Püha Vaimu armumajapidamise kohaselt ja Püha Vaimu toimel on koht ja aeg ise kutsutud kirgastuma. Ja et Jumalariigi sihiks pole mitte ainelist loodut parandada, vaid seda kirgastada, puhastades ta kõigest, mis kutsub esile rikutust ja surma. Nii ilmutab meile euharistia kui viimsete asjade kogudus ja osadus, et kogu loodu kui loodute osadus Jumalaga on määratud selle sama Jumala armastuses saama vabaks rikutusest ja surmast ning elama igavesest ajast igavesti.

“Ent otsige esiti Jumala riiki ja tema õigust,” ütleb Matteus (6,33): “siis seda kõike antakse teile pealegi.” Mina saan sellest kirjakohest aru nii: euharistia pole religioosne kogemus ega isikliku lunastuse vahend. Euharista on olemisviis, viis, kuidas olla tuleviku ootuses ja maailma tõelisuses sellisena, nagu see hakkab olema siis, kui maailmast saab jumalariik.

39

Kasutatud kirjandus

Käesolev kirjutus põhineb Pergamoni metropoliidi Johannes Ziziulase artiklitekogumikul pealkirjaga “Euharistia ja jumalariik”, mida on täiendatud tähelepanekute ja kommentaaridega raamatustest:

Konstantin Andronikov: “Le Sens de la Liturgie”, CERF, Paris 1988, lk-d 303 – 320;

Aleksander Schmemmann: “L’Eucharistie, Sacrement du Royaume”, O.E.I.L./YMCA Press, Paris 1985;

*Prantsuse keelest tõlkinud
Tüna Niitvägi-Hellamaa*

KIRIKU PÄRIMUS JA LITURGIA

Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Stefanus

Me ei muuda igavesi piiriposte, mis meie isad on paika pannud, vaid hoiame pärimust sellisena, nagu see meile on antud (püha Damaskuse Johannes).

40 Kiriku pärimus on vaimu tunnistus, lakkamatu ilmutus ja hea sõnu-
mi katkematu kuulutus ... Et pärimust mõista ja omaks võtta, peame
elama Kirikus, peame olema teadlikud Issanda kohalolu eluandvast
armuväest, peame tundma selles Püha Vaimu hingust... Pärimus pole
põhimõte, mis kaitseb ja säilitab; peamiselt on see kasvamise ja taas-
sünni allikas ... Pärimus pole ainult sõnaline mälestus, vaid Vaimu
igavene eluase (Georgi Florovski).

Väljastpoolt vaadatuna on õigeusu kiriku pärimuse põhiosisteks püha-
kiri, kirikukogud, kirikuisad, liturgia, kanooniline õigus, pühakujud.
Neid asju ei saa lahutada ega vastandada, sest nende läbi ilmutab en-
nast sama Püha Vaim ja nad moodustavad ühtse terviku, olles igaüks
seletatud teiste kaudu. Kiriku pärimus on tõesti Vaimu tunnistus, mil-
lest Kristuse räägib: „Kui tema, Tõe Vaim, tuleb, juhivad ta teid kogu
tõesse” (Jh. 16,13). See jumalik tööutus on kogu õigeusu kiriku pärimu-
sele pühendumise allikas (Kallistos Ware).

Peamine tõelisuus, millel meie õpetus põhineb, on Kristuse müstiline
kohalolu Vaimus kiriku kogudustes. Tõe kaasajas arusaadavaks tege-

mine ja inimestele edasiandmine nõuab meilt kindlasti ka Kiriku pärimuse mõtte ja tähenduse käsitlemist.

Kiriku pärimust võib määratleda kui surnuist ülestõusnud Kristuse enda elu ja mitte kui edasiantud õpetusi, riituseid, tavasid ja institutsioone. Ja Kristus on oma Kirikus elavana kohal. Selles suhtes on pärimus selle elu igapäevane tegelikustamine Püha Vaimu kaudu. Usuõpetuse põhiline ülesanne on seega selle elu ilmutamine. Kuna Kristus on iseennast andnud maailma päästeks, peab iga Kirik ilmutama Tema palet kui ainsat vajalikku. Pärimus on see, kes tegutseb Kirikus, surnuist tõusnud Kristuse enese isik, kes elab oma Ihus, Kirikus; see on ka looja Vaimu kohalolu, mis hingestab; ühesõnaga Pühima Kolmainu üleolemuslik mitteloodud paistus. Seega on vajalik, et me väljendaksime oma usuõpetuses Kristuse lihakssaamise, kannatuse, ülestõusmise ja nelipühi tõelisust, mida kogetakse Kiriku täiuslikkuses. Inimeste tegevus, mis sellest alguse saab, teostub seega Püha Vaimu ja selle andide toel, sest „Sõna sai lihaks ja elas meie keskel” (Jh. 1,14).

41

Kristuse müstiline kohalolu Püha Vaimu osaduses moodustab Kiriku pärimuse „tausta”; seega on kohalolu „taust”; kohalolu väljendus aga „vorm”, kohalolu lihakssaamine Kiriku riituses, tegudes ja kirjutistes. Kogu meie usuõpetus peab niisiis olema püsiv kutse „loomisele ustavuses”, sest läbi oma osaduse Looja Vaimuga avastame Isa hiilgava palge ehk teisisõnu tema Kirikus lihaksaanud Poja.

Seda kogevad õigeusulised oma eucharistilises liturgias, selles ülimalt erilises paigas, kus liturgiline inimene seletab lahti kogu olemasolu „elu Valguses”; paigas, kus saab ilmsiks Kohalolu, mis muudab maailma „põlevaks põõsaks”; paigas, kus lõppude lõpuks „see tulevane maailm” (millest nii hästi kõneleb Iisak Süurlane) saab piibli Sõna sisuks.

Euharistiline kogemus on igati tõeline, ühteaegu ihulik ja vaimne osadus, mis haarab kogu inimese, aga milles pole midagi maagilist, välist ega mehhaanilist. Vastupidi, võib öelda, et need kaks kristliku Kiriku põhilist ja kõige olulisemat kogemust (s.t Kristuse kannatuse meeldetuletamine ja Tema surnuist ülestõusmise ülevoolav auhiilgus) saavad üheks euharistias. Jumalateenistusest saab sel kombel mitte ainult usu, vaid inimese kogu õitsengu äravalitud paik; kuna jumalateenistused jäävad eshatoloogilisteks, avastab inimene eneses palju suurema vabaduse, sest ta teab, et vabaduse sisu on Tõde. Liturgilise inimese puhul on usk seotud otseselt tema elu tegelikkusega. Kujundades palveinimesi, on Õigeusu kirik ajaloo seisukohalt andnud maailmale endast parima, sest seeläbi on ta end vabalt väljendanud Püha Vaimu armus.

42

Õigeusu kirik on ja jääb alatiseks sõna otseses mõttes liturgiliseks Kirikuks; väljendades läbi ülistuse püsivat euharistilist nägemust maailmast, mõistes kogu loodut kui liturgiat. Selles ülistuses saab pühakiri, mis on pidevalt kohal ega kaota midagi oma ajaloolisest ulatusest, euharistilise tähenduse. Kristlik keelepruuk on seega peamiselt piibli keelepruuk ning väljendab tõelist ja täielikku usku, mis on püsiv, ärgas, valgustatud ja toidetud. Läbi selles keelepruugis väljenduva usu leiab aset tõeline jumalikustava energia ülekandmine inimesele, millega inimene saab täiskasvanud ja prohvetliku teadvuse. Seega tagab järjepidevuse Kirikus just liturgias pühitsetud pühakiri.

JUMALA ILMUTUS JA KIRIKU KIRJUTATUD JA KIRJUTAMATA PÄRIMUS

Prof. Hdr. Archim. Grigorios D. Papatomas

Niisiis, vennad, seiske kindlalt ja pidage kinni nendest pärimustest, mida te olete õppinud kas meie sõna või kirja kaudu (2.Ts. 2,15).

43

Õigeusu kirik on veendunud – soovimata sealjuures võistelda teiste kristlike kirikutega –, et on saanud enda kasutusse algusest peale mitte ainult pühakirja tekstid, vaid ka Kiriku äärmiselt elujõulise ja rikkaliku pärimuse. Kaasajal väidetakse sageli, et kiriklikud struktuurid ja tekstid, mis seda pärimust tõlgendavad, olid ajalooraskustele vastu seismisest tingitud suure ja sügava usu tulemus. Ent kas tuleb neis näha üksnes tugeva usuga inimeste sõnu ajaloo juhuslikes olukordades? Kuidas sai Kirik teadlikuks iseendast, oma isikupärast, oma konkreetsest **antinoomisest (ajaloolis-eshatoloogilisest)** tõelisusest? Kas nüüdisajal tuntud kirikustruktuuride tekkimine on vaid ajastu vajadustest tingitud sõnades väljendamatute tunnetuse vili?

Kui püütakse hoomata protsessi, mis ajendas esimesi kristlasi neile ilmutatud usku väljendama ja sõnadesse panema, mõeldakse enamasti, et tugevatest ja liigutavatest Jumala ja vastastikuse osaduse kogemusest lähtudes suutsid nad seda kogemust selgelt väljendada, määratleda ja analüüsida ainult aja-

loosündmuste survele. Seega nii pühakiri kui ka tähtsad strukturealsed dogmaatilised ja kanooniliselt otsused ja isegi liturgilise salasuse (müsteeriumi) sõnad justkui polekski sellisel kujul, nagu me neid tänapäeval tunneme, ilma asjaolude välise surveta välja kujunenud. Meie ajastu vajadus proovida uuesti üles leida algne tunnetus on igati mõistetav.

44 Niisiis pidid esimesed kristlased keerulises ja vaenulikus ajaloolises kontekstis panema kirja nii üleelatud sündmused kui ka saadud õpetuse, ja seega hakkasid nad alles hiljem mõtlema püsivamate kanooniliste struktuuride rajamisele või, õigemini, tugevdamisele oma kiriklike kogukondade tarvis, sest oodatava jumalariigi tulek ajaloos “viibis”. Seega on 2. sajandi alguses kokku kogutud ja üheks raamatuks koondatud Uus Testament algkristliku kogukonna raskesti seletatava kogemuse mälestuse kirjutatud edastus, kuigi alles 4. sajandil süstematiseeriti või pigem määrati lõplikult kindlaks **Piibli kanoonilised raamatud** (Nikaia 1. oikumeeniline kirikukogu – 325, püha Atanasius Aleksandriast, *39 epistula festiva*), **aga ka kristliku kiriku usk** a) Nikaia-Konstantinoopoli **usutunnistuses** (vastavalt 325 ja 381), samuti korrastati kiriklik-kanoonilised struktuurid toonastes b) **kirikukogude ja kirikuisade kaanonites** (sinodite süsteem – apostlite aeg, metropooliate süsteem – 325, autokefaaliate süsteem – 431, patriarhaatide süsteem – 451 jne). Seega on väidetavalt tegemist Uue Testamendi tekstidest hilisemate tekstidega.

Reformatsiooniga alanud uusajal (alates 16. saj) ei jätnud reformaatorid, harkates vastu rooma-katoliku kiriku tavale, mille kohaselt ilmikutel puudus õigus Piiblit lugeda, kõrvale mitte üksnes magisteeriumite (eriti piiskoppide) ülemvõimu, vaid nad kaotasid ära ka Piibli müsteeriumit sisaldava kirikliku konteksti, mida oli au sees peetud kogu apostlite ja kirikuisade ajastu vältel. Kinnitades õigusega, et Vaim ei ole seotud ühegi inimliku institutsiooniga, panid reformaatorid paika *sola Scriptura* printsiibi.

Näib, et sellest ajast peale on kogu teoloogiline ja religioosne mõttetegevus suunatud püüdlusele teha kõik teoloogilised järeldused pühakirja ja üksnes pühakirja (*sola Scriptura*) põhjal, minnes võimalikult kaugele selle süstematiseerimise-eelsesesse aega. Niisiis ainult pühakirjas, Jumala ilmutatud ja inspireeritud Sõnas, sisaldub kogu Ilmutus ja sellest piisab ka usuks, uskliku lunastuseks, kes saab sisemise valgustuse osaliseks Püha Vaimu läbi. (Sellisel ettekujutusel Pühast Vaimust, mis läbib kogu pühakirja ja õhutab usule ning aitab usklikku õigeks mõista, oli kindel väärtus. Ühest küljest aetas see Piibli, eriti Uue Testamendi, kristlase elu ja usu keskmesse, nii et pühakirjale anti tagasi selle kanooniline, s.t kiriku õpetuse seisukohalt **normatiivne** väärtus. Teisalt õnnestus niiviisi vähemalt osaliselt ületada eksegeesi ja dogmaatilise teoloogia vaheline lõhe, mis rooma-katoliku kirikus on alles tänapäevani). Niisiis seame endale eesmärgiks leida hilisemate üleskirjutuste varjust üles kristliku algkoguduse esialgne ja sõnades väljendamatü tunnetus.

Selleks tuleb meil tekst “lahti kodeerida” kaks korda, üritades esmalt vaadata, mis peitub Uue Testamendi kanooniliste tekstide taga ja teiseks, mis veel olulisem, kirikukogude ja kirikuisade mõttearenduste taga. Tõsiasi, et mingi väljaanne on “hilisem”, lubab kahelda selle dokumendi ehtsuses. “Valgustatud” usklik peab suutma tegeleda teksti arvustamise, uurimise ja selle algkuju taastamisega. “Tagasi allikate juurde” tähendab tagasipöördumist sõnades väljendamatü tunnetuse juurde.

Ometigi pole sellisest katsest palju kasu, sest pneumatoloogiat eklesioloogias eraldades kaotatakse silmist kontekst, mille raames tuleks pühakirja ontoloogilist sõnumit tõlgendada ja kuulutada. Mitte ainult Uue Testamendi tekstid, vaid ka kirikukogude ja kirikuisade tekstid on teadlikud üleskirjutused, mis kuuluvad katkematusse “kirikliku pärimuse ahelasse”, mis järgib koherentselt ja rangelt Kiriku Rajaja jäetud juhiseid ja liturgilisi tavasid, mis Ta pühade salasuse pühitsemiseks sisse seadis (**õpetamine**, ristimine,

armulaud, jne). Liturgiat ja neid salasusi peetakse kõige olulisemaks võimaluseks ja vahendiks, millega teha päevakohaseks ja mõistetavaks Jumala Sõna – kui Logose või Poja – **hüpostaatiline** iseloom. Kirikukogude autoriteet kinnitab meile seda oma dogmaatiliste ja distsiplinaarsete seisukohavõttudega, ja piiskopiamet tagab selle **edasiandmise** kirikliku pärimuse liini pidi (vrd Rooma Hippolütuse “*Traditio apostolica*” [202 – 218 pKr]). Siinkohal tuleks meenutada, et õigeusu kirik ei tunne pühakirja lahutamist Kiriku pärimusest, nagu juhtus läänekristluses pärast reformatsiooni (1517), vaid mõlemad on lahutamatu osa Jumala ilmutusest ja sellest, kuidas Tema “äravalitused” (Js 65, 22) ja “Issanda südame järgi” (1Sm 13, 14; vrd Ps 89, 20-21) elavad inimesed läbi aegade seda ilmutust vastu on võtnud. Õigeusu kirik kogeb Piiblit kui üht osa kiriku pärimusest (15. saj e.Kr – 1. saj p.Kr), kui selle lähtepunkti.

46

Kirik kujutab endast paljude inimeste osadust, kes oma vabal tahtel otsivad lunastust, mille on toonud lihakssaanud Sõna, Jumal-Inimene, tõeline Jumal ja tõeline Inimene, ja kes on vastu võtnud ristimise vee ja Püha Vaimuga. Et ehitada neist inimestest Kirik, on lihakssaanud Sõna, Jumal-Inimene, usaldanud neile Ilmutuse (suulise ja mitte-kirjaliku). Sellest Ilmutusest on pühakiri ehk Kiriku **kirjutatud pärimus** üksnes jäämäe veepealne osa, mille tipp on evangeeliumid. Pühakiri on ainulaadne, sest see kannab Jumalalt **päri- nevat** (ilmutuse mõttes) sõnumit, mis on mõeldud kogu maailmale. Vahendades niisiis Ilmutust, mida Kirik on tunnustanud kui inimestele suunatud Jumala Sõna – ja mitte lihtsalt inimeste sõna Jumala kohta –, nii kõneleb pühakiri kõigil aegadel, olenemata ajaloolistest ja kultuurilistest iseärasustest. Mõistagi on iga Piiblis sisalduv kirjutis adresseeritud mingile kindlale kogukonnale mingil kindlal, nüüdseks ajalukku jäänud hetkel, aga Jumala Sõnana on iga tekst oma loomult diakrooniline. See on 21. sajandi inimesele niisama suur autoriteet kui algkirikule.

Samas on olemas kiriku **kirjutamata pärimus**, mis ümbritseb kirjalikku pärimust, toob selle meieni ja on aidanud, nagu eespool mainitud, kindlaks määrata pühakirja kaanonid, ent see pärimus hõlmab ka ilmutusi ja ettekirjutusi. See õpetus on säilinud Kiriku sees ja erineb Kirikust **väljapoole**, kõigile inimestele suunatud tähendamissõnadest ja õndsakskiitmistest. Esimese aastatuhande kiriku ja õigeusu kiriku õpetuse kohaselt **tuleb pühakirja mõista just mitte-kirjaliku pärimuse valguses**.

Lisaks kontseptuaalsetele mõistetele sisalduvad mitte-kirjalikus pärimuses Kiriku pühi salasusi puudutav liturgiliste suuniste tuumik ja mitmed kaanonilised ettekirjutused Kristuse Ihu liikmete – see tähendab Kiriku – **eshatoloogilise käitumisviisi** kohta. Just need täpsed ettekirjutused on nõudnud Kirikult dogmaatiliste seisukohtade lahtiseletamist, nii nagu seda on teinud näiteks Kaisarea piiskop püha Basilius (330–379), kes kinnitas Püha Vaimu jumalikku olemust, toetudes Kolmainu doksoloogilisele vormelile: “Au olgu Isale ja Pojale ja Pühale Vaimule”.

47

Issand ise andis kogu mitte-kirjaliku pärimuse üle oma apostlitele (vrd Mt 28, 19-20), lisaks korraldusele kuulutada rahvale rõõmusõnumit nii, nagu evangelistid on selle kirja pannud neljas evangeeliumis, ja need olid apostlid, kes andsid selle mitte-kirjaliku pärimuse üle algkiriku kogukondade esimesatele piiskoppidele (siit mõiste **apostlik pärimus** [ld *traditio* = ‘üle või edasi andmine’]) ja nende asutatud kohalikele kirikutele (siit mõiste **apostlik Kirik** [nii apostlik kui ka Nikaia-Konstantinoopoli **usutunnistus**], kes (**piiskopid**) andsid selle piiskoppide kogude järjepidevusega omakorda üle järeltulijatele.

2. sajandi lõpus 190. aasta paiku oli Lyoni piiskop püha Ireneus, Väike-Aasias asuva Smürna piiskopi, Kristuse õpilase püha Polükarpuse järgija, juba võtnud sõna apostliku pärimuse teemal, millest ta kirjutab oma teose “*Cont-*

ra heresiae” (Hereesiate vastu) 3. ja 4. peatükis: “Niisiis on apostlik pärimus, mis on ilmutatud kogu maailmale, äratuntav igas [kohalikus] kirikus neile, kes tahavad näha tõde. Ja me võime üles lugeda kõik piiskopid, keda apostlid on kirikutes ametisse seadnud, ja ka nende järeltulijad kuni meie päevini.” Järelikult ulatus Gallias elava püha Ireneuse jaoks Kiriku pärimus apostliteni ja seda anti edasi piiskopi “armuväe”(karisma) läbi (vrd Rooma püha Hippolütus).

Ja ta jätkab: “Kui tekib vaidlus mingis vähetähtsas küsimuses, kas ei tuleks siis pöörduda kõige vanemate kirikute poole, sinna, kus olid apostlid, et saada neilt õige õpetus kõnealusel küsimuses? Ja isegi kui oletada, et apostlid ei oleks jätnud meile pühakirja, kas ei peaks me sel juhul järgima pärimust, mille nad andsid neile [piiskoppidele], kellele nad usaldasid need kirikud?”.

48 Aga püha Ireneus pärines Smürna aladelt, kus ta oli tuttavaks saanud kohaliku piiskopi püha Polükarpusega, kes oli Kristuse õpilane ja teadis ka kõige vanemaid kirikuloos tuntud kirikuid (just selles Väike-Aasia provintsis hakkas Kirik alates 2. sajandist kõige jõulisemalt välja kujunema).

Kartaago kohaliku kirikukogu sinodaalkirjas aastal 255 põhjendab Kartaago piiskop püha Kyprianis võimalust võtta ristimise sakramenti vastu ainult ühe korra sellega, et on ainult üks altar, millel piiskop pühitseb euharistiat ja võidmisõli. Ent peagi võime näha, kuidas püha Kyprianuse arusaamad kalduvad kõrvale apostlikust pärimusest ja püha Basilius peab teda selles osas parandama.

Näiteks võib tuua Johannes Moskuse jutustuse, mis räägib sellest, kuidas lapsed “mängivad ristimist” Aleksandria rannas 310. aasta paiku. Aleksandria piiskop Aleksander, kes neile lähenes, nägi, et “nad jäljendasid mõningaid salajasi osi pühast salasusest... ja et nad tegid kõik meie jumalateenistuse korra järgi”. Järelikult pidid need olema täpsed ja äratuntavad liturgilised

tegevused. See näiliselt teisejärguline seik on meie jaoks ülioluline tunnistus nii apostlikus pärimuses sisalduvate ettekirjutuste edasiandmise kui ka, nagu me näeme, õpetuse seisukohalt.

On veel mitmeid osiseid, mis kokku moodustavad apostliku pärimuse sellisena, nagu see on meieni kandunud oikumeeniliste ja kohalike kirikukogude järjepidevuse kaudu (3. kuni 9. sajandini). Pärimus seletab neid lahti järkjärgult (vrd “astmeline ilmutus”), sõltuvalt sellest, kas esilekerkinud küsimused olid dogmaatika või kanoonika valdkonnast. Märkame, et kõige vanem mitte-kirjaliku pärimuse vorm kujutab endast kogumit konkreetsetest ja täpsetest ettekirjutustest, kuidas toimida ja mida teha pühade salasuste pühitsemisel, kirjeldab Kiriku sisemiste struktuuride toimimist, ja seda, millised suhted peavad valitsema “[neljast] erinevast armuväest moodustunud” kiriku kui Kristuse ihu liikmete vahel (vrd Rooma Hippolütuse **Apostlik pärimus**). Nende tegevuste ja toimingute dogmaatilise tausta seletused pärinevad palju hilisemast ajast.

49

Üheks varakult esile kerkinud raskuseks oli pärimuse kohalike vormide rohkus. Näiteks oli olemas teatav hulk kohalikke **usutunnistuse** vormeleid, mida usuõppija ristimisel ette luges. Samamoodi omandas 2. ja 3. sajandi jooksul pärimusest sõltumatult lisandusi Kiriku eshatoloogiline suundumus ja toimimise reeglistik, s.t kaanon. Tekkis vajadus pärimuse autentsuse tagamise ja ühtlustamise järele. Üks õnnis tundmatuks jäänud lahkunu, ilmselt keegi piiskoppidest, on meile pärandanud apostlite antud õpetuste ja reeglite üleskirjutuse “**Apostlikud kaanonid**”, sellisena, nagu need olid 3. sajandi suulise pärimuse kaudu temani jõudnud.

Aastal 325 kristlust ametliku religioonina tunnustanud (313) Rooma keisri Constantinus Suure (324–337) eestvedamisel toimus Nikaias (Väike-Aasias) I Oikumeeniline Kirikukogu Kiriku kanoonilise pärimuse asjus, kus võeti

vastu ainulaadne usutunnistus, mida tuntakse **Nikaia usutunnistuse** nime all, millega tuli kasutusele ülioluline neologism kolmainu usu selgitamiseks, epiteet “üheloomuline” (ὁμοούσιος), ja sellel kirikukogul tunnustatakse ka sajand varem kirja pandud kogumiku “**Apostlikud kaanonid**” täpsust ja autoriteeti.

340. aasta paiku toimunud Gangra kohalikul kirikukogul (kuhu kogunesid Pontose (Väike-Aasia) provintsi piiskopid) kinnitatud 21. kaanon annab samuti teada: “Meie soovime, et Kirikus toimuks kõik **pühakirja ja apostliku pärimuse** kohaselt,” võrdsustades seega Kiriku pärimuse pühakirjaga.

50

Püha Basilius – toetudes mitte-kirjalikule pärimusele, mille osas ta sai kinnitust kõige vanemate kirikute (Väike-Aasia kohalikud kirikud) kogemusest, nagu oli soovitanud juba Lyoni piiskop püha Ireneus – lahendas keerulise probleemi, kuidas võtta kogudusse vastu Kirikust lahku lõõnud rühmituste liikmeid. Ta on esimene, kes seletab seda reeglit, võttes aluseks **Apostliku pärimuse**, mille kohaselt tuleb **mitte-ortodokssete** isikute toimetatud ristimistalitusse austavalt suhtuda, kui nad on talitanud traditsioonilisi reegleid silmas pidades. Sellise ristimisega ei kaasnenud küll Jumala arm, aga Kristuse [*ortho-doxa* “õige austamise”] Kirik võib ja peabki lisama ristimise armuanni kehtetule ristimisele, jagades kohe Püha Vaimu andide salvimissalasuse, mis tavaliselt toimetatakse kohe pärast ristimist. “Meie isad on algusest peale otsustanud üldse mitte tunnistada hereetikute ristimist [...], aga tunnistada **skisma** tõttu eraldunute läbi viidud ristimist”. Sellega viidatakse **Apostlikule pärimusele**, mida Kaisarea püha Basilius eelistab Kartaago piiskopi püha Kyprianuse seisukohtadele aastast 255.

Püha Basiliuse 91. kaanonist (mis pärineb teoloogilisest teosest “Püha Vaimu kohta”) leiame äärmiselt tähendusrikka kommentaari pärimuse tähtsuse kohta: “Üks osa dogmadest ja kerügmadest, mida me Kirikus alles hoiame,

on meieni jõudnud **kirjaliku pärimuse** vahendusel, ja kõik ülejäänud oleme saanud **mitte-kirjaliku** pärimuse müsteeriumi läbi, mis on meieni jõudnud apostlite ajast alates. Meie vagadusel on nad mõlemad võrdselt tähtsad ja mitte keegi, kellel on Kirikusse puutuvate asjade osas natukenegi kogemusi, ei julge sellele vastu vaielda. Kui me tõesti kavatseksime hüljata mitte-kirjaliku pärimuse ettekäändel, et sel pole mingit väärtust, seaksime iseendalegi märkamatuult ohtu evangeeliumi põhitõed, ja enamgi veel, isegi terminil “õpetuslik jutlustamine” puuduks igasugune sisu.”

Niisiis teeb ta vahet “kirjaliku pärimuse” (st pühakirja, Vana ja Uue Testamendi) ja “mitte-kirjaliku pärimuse” vahel, mis mõlemad ulatuvad tagasi apostlite aega. Mitte-kirjaliku pärimuse all ei mõista ta mingeid salajasi ja kõrgemaid õpetusi, millest said osa vaid mõned asjassepühendatud, vaid tervet hulka väga konkreetseid Kiriku praktikasse puutuvaid asju, milles sisaldub arvestatav osa Jumala ilmutusest. Basiliuse 92. kaanonist loeme sama küsimuse kohta järgnevat: “Muuhulgas olen seisukohal, et apostli ettekirjutusega on kooskõlas ka mitte-kirjaliku pärimuse ustav järgimine. “Ma kiidan teid, vennad,” ütleb apostel, “et te mind igati meeles peate ja hoiate pärimusi, nõnda nagu ma need teile andsin” (1Kr 11, 2). Samamoodi “pidage kinni nendest pärimustest, mida te olete õppinud kas meie sõna või kirja kaudu” (2Ts 2, 15)”.

51

Teisisõnu, püha Basilius tahab öelda, et Kirikus on algusest peale kindlate vormelitega edasi antud väga selgelt stuktureeritud usku ja täpseid liturgilisi tegevusi pühade talituste ja Kiriku pühade salasuste läbiviimiseks. Mõned näited mitte-kirjalikust pärimusest, mida püha Basilius oma teose 91. kaanonis nimetab: “Ristimärk, armulauapühitsemise palve, mida loetakse eshatoloogilise ootuse märgiks näoga ida suunas, ristimistalitus (kolmekordne ristimisvette kastmine) ja salvimine, põlvitamisest loobumine pühapäeviti ja nelipühil, ja kõikide palvete lõpetamine kiiduavaldusega pühale Kolmainule

(sellele kolmainulisele vormelile püha Basilius toetubki, kui ta kirjutab teose “Püha Vaimu kohta”, sest tema jaoks on tegemist mitte-kirjaliku ilmutusega): ta tsiteerib ka pühitsetava leiva ja veini kohal loetavaid Pühale Vaimule suunatud palveid, s.t euharistia teksti, mille üleskirjutuse on meile jätnud püha Basilius ja mida me nimetame “Püha Basileos Suure jumalikuks liturgiaks”, mille Johannes Kuldsuu, Konstantinoopoli peapiiskop (4. –5. sajandil) võttis kasutusele pisut lühendatul kujul. Nimetatud “Püha Johannes Kuldsuu liturgia” on õigeusu kirikus kasutusel olnud igapäevase ja pühapäevase liturgiana sellest ajast (4.saj) kuni meie päevini.

52 Püha Basiliuse jaoks on kirjutamata pärimus palju ulatuslikum kui kirjutatud pärimus (pühakiri) hõlmates ka seda, sest esimene pärimustest, suuline, määras kindlaks raamatud, mis pühakirja kuuluvad, fikseeris pühakirja raamatute kaanoni. Seega on just Kiriku kirjutamata pärimus kinnitanud, õigeks kuulutanud ja kindlaks määranud pühakirja enese tekstid. Just nii tuleb aru saada ka alguses tsiteeritud lausest: **pühakirja tuleb mõista mitte-kirjaliku pärimuse valguses.**

Sama mõiste ‘**pärimus**’ alla mahub ka Kiriku eklesioloogilise ja kanoonilise struktuuri põhialuste vastuvõtmine Kirikus, millele on aluse pannud Kiriku Rajaja ise, olles neid õpetanud apostlite ringis, millest Uues Testamendis ei räägita; ja apostlid andsid need edasi esimeste enda loodud kirikute piiskoppidele, kes korraldasid kiriku elu ja andsid kiriku juhtimise täpsed eeskirjad. Kõike seda tunnustas I oikumeenilisel kirikukogul Nikaias (325) vastu võetud tekst, mis kannab nimetust “**Apostlikud kaanonid**” – mida muide hiljem tunnistas ka Trullo oikumeeniline kirikukogu (691) ja kinnitas need 2. kaanonis lõplikult oma kirikukoguliku võimuga –, s.t et “**Apostlikud kaanonid**” sisaldavad täpselt neid juhiseid, mille apostlid andsid edasi kõige esimestele hingekarjastele – piiskoppidele.

Issand andis apostlitele tõesti õpetuste ja ettekirjutuste, kehahoiakute ja tegetsemisviiside, reeglite ja normatiivide kõige kesksema ja olulisema tuumiku. Ta jättis kohalike kirikute piiskoppide ja piiskoppide kogude pädevusse need avastada, lahti seletada ja välja arendada nende rakendused. Järelikult oli Kirikul algusest peale olemas pühakirja kõrval ka doktriinide, õpetuslike ettekirjutuste ja liturgiliste tekstide kogumik, mis moodustas algse mitte-kirjaliku pärimuse ning anti suuliselt edasi piiskopilt piiskopile.

Nii saavad meie jaoks selgeks paljud viited Uues Testamendis evangelistide (vrd Mt 2, 23) ja apostlite jäetud suuniste kohta. Nõnda kirjutab apostel Paulus oma jüngrile piiskop Timoteosele ja tuletab talle meelde sõnu, millega seletas, kuidas kirikut hästi juhtida, ja meenutab, et palus tal need samal kombel edasi anda ustavatele meestele, kes oleksid omakorda võimelised teisi õpetama (vrd 2 kirja Timoteusele ja kirja Tiitusele). Apostlid räägivad kirjades esimestele piiskoppidele, keda nad ise on ametisse seadnud, kuidas viimased peavad valitsema kohalikku kirikut. Sel moel on kiriku struktuuri ja elu üle valitsevad kõige tähtsamad kiriklikud institutsioonid alles hoidnud järjepideva suulise pärimuse, andes seda edasi piiskopilt piiskopile. Seda pidas silmas ka Lyoni Ireneus, kui ta kõneles Kiriku **pärimusest**.

53

Need on vaid mõned näited pärimuses kohalike koguduste hingekarjastele ehk piiskoppidele antavatest juhistest. Kirikus on usu edasiandmine alati kindlalt tagatud Kirikus jagatavate pühade salasustega, mille keskpunkt on altar, millel pühitsevad armulauda a) piiskop kohaliku kiriku kesksel altaril (*cathedra*) b) osadussuhtes kohalikud kirikud, kui nende piiskopid kogunevad ühisele piiskoppide kogule. Kogu pärimus keerleb ümber pühade salasuste, mida Kirik pühitseb ja jagab, nendest lähtuvalt leiab ka usk kinnitust.

Kiriku oikumeenilised ja kohalikud kirikukogud rõhutavad oma kaanonites pidevalt pärimuse tähtsust, nõudes, et keegi ei teeks Kiriku pärimuses si-

salduvale õpetusele vastanduvaid uuendusi, et algset õpetust uuendustega ei rikutaks. Pärast ikonoklastide reformikatsed tekkinud rahutusi kogunenud Nikaia 7. oikumeeniline kirikukogu (787) nõuab oma 7. kaanonis, et kõik, mis pildirüüstajad kirikutest olid kõrvaldanud, tuleb taastada ja taaskasutusele võtta vastavalt kirjalikule ja mitte-kirjalikule pärimusele, ja et ametist tuleb tagandada iga piiskop, kes rikub Kiriku pärimust.

Niisiis andsid apostlid oma asutatud koguduste esimestele piiskoppidele edasi mitte-kirjaliku pärimuse. Kirik peab oluliseks selle sakramentaalset ja müstilist mõõdet, mis eristab Kirikut äärmiselt selgelt kõigist teistest inimeste rajatud institutsioonidest, isegi vagadest või religioossetest. Just kirjutamata pärimus õpetab, kuidas Kirik peab ristima, kuidas võidma vastristituid Püha Vaimu andidega, pühitsema armulauda, piiskoppe, preestreid ja diakoneid, samuti määrab pärimus kindlaks neis pühades salasustes kasutatavad sõnad – millel on olnud väga oluline roll usutunnistuse formuleerimisel – ja seesama pärimus määrab kindlaks Kirikliku Ihu määrused, tegevuskaanonid ja eshatoloogilise suuna.

54

Prantsuse keelest tõlkinud
Marina Viia

KIRIKUISADE TEKSTID

PÜHA JOHANNES KULDSUU RISTIMISJUTLUSED

Teine jutlus

Püha isa jätkab oma kõnet neile, kes tulevad valgustamisele ning seletab sümboolselt ja kujundlikult seda, mis toimub jumalikus ristimises.

Lubage meil veel kõnelda mõned sõnad neile, kes on end kirja pannud Kristuse iseäralikku sõjaväkke*. Me näitame neile nende sõjariistade väge, mida nad saavad, ja Jumala äraütlematut headust, mida Ta inimsoole on osutanud, et nad astuksid juurde täie usu ja kindlusega ning saaksid maitsta au, mida Ta heldelt jagab. Mõtle, mu armas, kohe algusest peale Jumala ülevoolavale headusele. Ta annab kõik minevikus tehtud patuteod andeks isegi neile, kes pole mingit vaeva näinud ega paistnud silma millegagi, mis oleks sellist andi väärt. Millise tasu väärisksite inimesearmastaja Jumala käest aga siis, kui võtate selle vastu tänuliku meelega ning lisate juurde veel ka oma panuse?

55

Niisugust asja pole kunagi nähtud inimeste asjaajamise juures, sest tihtipeale on paljud tasu oodates tööd teinud ja suurt vaeva näinud, aga tühjade kätega koju tulnud. Kas oli see, kellelt ta palka ootas, ebaõiglane vaevanägija vastu, või viis surm palkaja enneaegu minema ja töömees ei saanudki oma oodatud tasu. Aga meie Issanda puhul ei ole sellise kahjusaamise kartustki, vaid enne, kui me üldse hakkame vaeva nägema ja näitame, mida me väärt oleme, näi-

---

* Palve salvi mahapesemise talituses pärast ristimist.

tab Tema oma heldust üles, et äratada meis oma heategudega hoolt omaenda pääsemise pärast.

Nõnda on Jumal algusest peale näidanud oma heldust inimsoo vastu. Kui Ta lõi esimese inimese, pani Ta tema kohe alguses paradiisi elama, kinkis talle muretu elu ja kõik paradiisi naudingud, keelates vaid ühe puu viljast maitsmise. Ent kuivõrd inimene ei suutnud oma himule piiri panna ja kuivõrd teda ta naise kaudu eksitati, astus ta sellest keelust üle ja käitus jultunult selle au suhtes, mille Jumal oli talle andnud.

56 Kuid vaata, siingi oli Jumala inimesearmastus suur. Sest selline tänamatus teenimata headuste eest poleks olnud väärt mingit andeksandmist. Jumal oleks võinud jätta inimese hoopis väljapoole oma hoolekandmist. Jumal aga ei teinud seda, vaid, nagu armastav isa, kel on taltsutamatu laps, ent keda liigutab kiindumus tema vastu, ei vii täide karistust, aga, teisest küljest, ei anna talle ka kõike andeks, vaid õpetab teda mõistlikult ja mõõdukalt, et laps ei läheks veel suurema paha peale. Ka helde Jumal tegutseb sarnasel viisil. Et inimene oli suurt sõnakuulmatust üles näidanud, heitis Ta tema õndsast elust välja, ohjeldas tema meelt, et ta Temast veel kaugemale ära ei taganeks. Jumal mõistis inimese ka tööd tegema ning vaeva nägema, rääkides talle nõnda:

See muretus ja täielik vabadus viisid su Minu käskudest üle astumiseni. Et sul midagi teha polnud, hakkasid sa oma loomuse kohta liiga kõrgeid mõtteid mõtlema, sest „jõudeolek õpetab palju halba” (Srk 33:29). Seepärast mõistan ma sind töö ja vaeva kätte, et sa maad harides kunagi ei unustaks oma üleastumist ega laseks silmist oma loomuse piiratust. Et sa ennast liiga kõrgele upitasid ega tahtnud oma piiridesse jääda, käsin Ma sul jälle minna maasse, kust sa võetud oled, “sest sa oled põrm ja pead jälle põrmuks saama” (1Ms 3:19).

Et inimese kurbus veel suurem oleks ja et ta oma üleastumist veel selgemalt tunneks, ei asutanud Jumal teda paradiisist kaugele, vaid otse selle kõrvale* [Vrd andeksandmise pühapäeva salmstihirad jt laulud]. Aga tee sinna sisse pani Ta kinni, et inimene näeks kogu aeg seda õndsust, mille ta oli kaotanud oma hoolimatusega Issanda käsu vastu, ja et ta õpiks edaspidi talle antud käske paremini pidama. Kui me naudime head elu, aga ei tunne õieti meile osaks saanud õnnistuse suurust, siis sellest ilma jäädes saame, tänu kaotuse valule, õnnistusest rohkem aru. Just nõnda juhtus esimese inimesega.

Et sa mõistaksid vanakurja kavalat nõu ja meie Issanda tarkust ning leidlikkust, vaata, mida kurat tahtis üleastumise läbi inimesest teha ja millist armastust hoolitsev Issand tema vastu üles näitas. Sest seesinane kuri tont oli kade inimese peale tema elu pärast paradiisis ja röövis talt suuremat õnnistust lubades ära sellegi, mis käes oli. Ta pani inimese ette kujutama, et ta on Jumalaga võrdne, ja tõmbas talle kaela surmakaristuse. Kurja ahvatlused on ikka sellised, et ei röövi meilt üksnes selle õnnistuse, mis meil käes on, vaid püüavad meid viia veel sügavama kuristiku servale. Aga inimesearmastaja Issand ei jätnud inimsugu hooletusse, vaid näitas kuradile, kui asjatud olid selle püüded, ja inimesele, kui suur on Jumala hool inimese eest; sest Ta kinkis talle surma läbi surematuse. Näed nüüd: vanakuri ajas inimese paradiisist välja, Issand viis ta taevasse. Kasu on suurem, kui kaotus!

57

Nagu ma juba enne ütlesin - ja sellepärast ma seda kõike üldse hakkasingi rääkima - arvas Jumal sellise helduse vääriliseks inimese, kes oli enne Tema suurte heategude suhtes tänamatu olnud. Kui nüüd teie, Kristuse sõjamehed, näitate innukalt oma tänulikkust selle tuleva äraütlematu anni eest ja hoiate valvsalt seda, mis teile juba on antud, mis helduse vääriliseks arvab Ta teid? Sest Issand ise on öelnud: “Sest igäuhele, kellel on, antakse, ja tal on rohkem kui küllalt” (Mt 25:29). Sest see, kes näitab end juba saadud anni vääriliseks, on õigusega väärt veel suuremaid.

Võtke siis kõik, kes te olete väärt arvatud siia taevalikku raamatusse kirja pandud saada, kaasa rohke usk ja kindel meel, sest mis siin toimub, nõuab usku ja vaimusilmi, mis ei märka ainult nähtavat, vaid teevad nähtava kaudu nähtavaks nähtamatugi. Sellised on usu silmad: kui ihusilmad näevad ainult seda, mis nägemismeelele kuulub, siis usu silmadega on vastupidi. Nad ei näe nähtavaid asju, vaid nähtamatuid, otsekui oleksid need silma all. Usk ongi nähtamatute asjade märkamine, otsekui oleksid nad nähtavad, sest öeldud on: „usk on loodetava tõelisus, nähtamatute asjade tõendus” (Hb 11:1).

58 10. Mis on see, mida ma räägin, ja miks ütlen ma, et ärge pange tähele nähtavat, vaid tehke lahti oma vaimusilmad? Selleks, et kui sa näed ristimisnõu ja vaimuliku* kätt, mis su pead puudutab, ei mõtleks sa, et see on ainult vesi, ja et ainult vaimuliku käsi on sul pea peal. Ei toimeta ju inimene neid asju, vaid Vaimu arm on see, kes vee pühitseb ja koos vaimuliku käega su pead puudutab. Kas ma ei öelnud hästi, et meil on vaja usu silmi? Nendega usume me nähtamatut ega oleta toimuvat millekski väliseks.

11. Ristimine on nii matus kui ka ülestõusmine. Sest vana inimene koos oma pattudega on maha maetud ja üles on tõusnud uus inimene, “oma Looja kuju järgi” (Kl 3:10). Me oleme seljast võtnud vana rõiva, mille rohkete patudega oleme ära määrinud, ja paneme selga uue, kõikidest plekkidest puhastatud rõiva. Millest ma räägin? Me paneme selga Kristuse enda: “Kõik, kes teie olete Kristusesse ristitud, olete ka ennast Kristusega ehtinud,” on öeldud.

12. Nüüd seisate te lävel ja saate varsti need suured annid kätte. Las ma seletan teile siis kõikide nende erinevate eelseisvate talituste mõtet, et te neid teaksite ja kindla veendumusega siit lahkuksite. Te peate aru saama, miks

---

*Kr. *hiereus* – „preester”, tähendab Kuldsuul ka piiskoppi.

me nende igapäevaste õpetuste järel saadame teid kurjade vaimude vannutajate häält kuulama*. See pole niisama ega ilmaasjata. Te võtate endasse elava Taevase Kuninga; sellepärast, kui meie manitsuskõned on läbi, puhastavad need, kes selleks seatud, teie meeled nende kardetavate sõnade läbi, otsekui kaunistaksid nad maja kuninga külaskäiguks. Nad ajavad põgenema kõik kurja kavalad nõud ja teevad kõik Kuninga vastuvõtmiseks korda. Isegi kõige metsikum ja julmem kurivaim peab teie seest ruttu lahkuma, kuuldes neid kardetavaid kõnesid (vannutusi) ja meie kõikide Issanda appihüüdmist. Peale selle mõjub see toimetus ka ise hingele, kallates temasse vagadust ja murdes südame.

13. Ja mis imelik ja kummaline, kõik ebavõrdsus ja seisusevahed jäävad siin kõrvale. Kui ka keegi on ilmalikus mõttes auline või paistab silma oma rikkuse poolest või kiitleb oma kõrge päritoluga või auga selles elus, seisab ta koos kerjuse ja sellega, kes närudes ringi käib; tihti ka pimedas ja jalust vigasega. Ta on sellega rahul, sest ta teab, et vaimulikus elus pole sel kõigel tähtsust, oluline on ainult hinge hea tahtmine.

59

14. Näed, mis kasu toovad neile need sõnad ja need kartusväärsed ning ime- lised vannutused. Aga paljajalu ja väljasirutatud kätega seismine näitavad meile midagi muud.* Kes ihu poolest on vangi võetud, näitavad juba oma asendiga masendust neile osaks saanud õnnetuse üle. Samuti ka need, kes on kuradi käes vangis ja hakkavad tema hirmuvalitsuse alt vabaks saama ning head iket eneste peale võtma, tuletavad kõigepealt oma asendiga meelde oma endist seisundit. Kõik see sünnib selleks, et nad teaksid, missugusest kurjast nad pääsevad, millise armu juurde tõttavad ja oleksid kõige selle tõttu veelgi tänulikumad ning täis head tahet.

---

*Tol ajal eraldi amet alamkleeruse hulgast; talituse kohta: vrd. palved enne usuõppijaks vastuvõtmist.

** Vrd palved enne usuõppijaks vastuvõtmist.

15. Kas te tahaksite, et me ütleksime midagi ka teie vaderitele, et ka nemad teaksid, millist tasu nad väärt on, kui nad teie vastu suurt hoolt üles näitavad ja milline on nende süü, kui nad hooletud on? Mõttele, mu armas, kui keegi läheb käemeheks raha laenamisel, siis kas ei võta ta endale suuremat riski, kui see, kes raha laenab ja selle eest vastutav on. Kui võlgnik on aus inimene, kergitab ta käemehe koormat, kui aga petis, on risk suurem. Seepärast manitseb ka tark: “ ja kui oled käendanud, siis mõttele maksmisele!” (Srk 8:13). Kui nüüd need, kes rahaasjades käemeheks hakkavad, võtavad endale vastutuse kogu raha eest, kui palju enam peavad valvel olema need, kes on vaimulikes asjus käemeheks hakanud ja vastutavad vooruste arve eest. Nad peavad näitama ristilaste vastu oma vanemlikku armastust manitsedes ja parandades ning neile nõu andes.

60 16. Ärgu nad arvaku sugugi, et see, mis toimub, on pisiasi, vaid vaderid peavad teadma, et kui nad oma ristilapsi oma isikliku juhatusega heategude teel hoiavad, saab nende osaks Issanda heameel; kui nad aga hooletud on, siis suur hukkamõistmine. Neid kutsutakse ka ristivanemateks, sest nende tegude läbi õpivad nad, millist armastust nad peavad oma ristilaste vastu üles näitama vaimulikus juhatamises. Kui on heategu juhtida vooruste innule kedagi, kes pole meie sugulane, kui palju enam seda, kelle oleme võtnud oma ristilapse seisusse; tõe teele juhtimine on käsu täitmine. Nüüd saite ka teie, vaderid, teada, et teil on väga ohtlik olla hooletu.

17. Nüüd tahaksin kõnelda salaasjadest endist ja lepingust, mille te Issandaga sõlmitte. Ka maistes asjades, kui keegi tahab midagi oma varast teise hooleks usaldada, tehakse usaldaja ja usaldatava vahel leping. Samuti on nüüd: te usaldate kõikide Issanda hooleks mitte ajalikke, kõdunevaid ja hukkaminevaid asju, vaid vaimulikke ja taevasi asju. Seda lepingut kutsutakse ka usuks, sest temaga ei määrata midagi nähtavat, vaid ainuüksi vaimusilmadele avatud. Leping tuleb kirja panna, ometi mitte paberile ega tindiga, vaid Issandas

Tema Vaimu läbi. Sõnad, mida te siin räägite, pannakse taevas kirja; leping, mida te suusõnaga sõlmitte, jääb kustutamatult Issanda kätte.

18. Vaadake jälle seda vangivõetute asendit. Preestrid toovad teid sisse ja lasevad teil kõigepealt palvetada põlvili langedes ja käsi taeva poole välja sirutades. Selle asendiga tuletate te endale meelde, millisest kurjast te vabaks saate ja millisele headusele te ennast pühendate. Siis tuleb piiskop eraldi teist igäihe juurde ja küsib talt lepingut ja usutunnistust ning valmistab teid ette välja ütlema need kartusväärsed ja värinat tekitavad sõnad: “Ma salgan su ära, saatan!”.

19. Pisarad ja ohked tulevad mulle praegu peale, sest mulle tuli praegu meelde see päev, mil ma ise sain kõlblikuks neid sõnu lausuma. Kui ma aga mõtlen selle patukoorma peale, mille ma olen sealtpeale kokku kuhjanud, mu meel kohkub; ja mu südant närib, kui ma näen, millist häbi olen enda peale kallanud oma hooletusega. Seepärast palun ma, näidake mulle üles heldust, eriti kuna te kohtate varsti Kuningat. Ta võtab teid innukalt vastu, ta rüütab teid kuninglikku kuube, ta annab teile ande, milliseid ja kui palju te iganes soovite, ainult kui te vaimulikke asju küsite. Paluge siis armu ka minule, et Ta ei päriks mult aru mu pattude pärast, vaid annaks need andeks ja näitaks mulle edaspidi üles oma soosingut. Ma ei kahtle, et te seda teete, sest tunnete kiindumust meie, õpetajate, vastu.

61

20. Tulgem nüüd tagasi sinna, kus jutt pooleli jäi. Vaimulik õpetab teid ütlema: “Ma salgan su ära, saatan, ja kõik sinu kõrkuse ja kõik sinu teenistuse ja kõik sinu teod”.*[Erineb pisut meie tänapäevasest vormelist] Vähe sõnu, aga suur vägi sees. Juuresseisvad inglid ja nähtamatud Taevaväed tunnevad rõõmu meie pöördumisest, võtavad meie sõnad ja viivad need kõikide Issanda ette ning panevad nad kirja taevastesse raamatutesse.

21. Näete, milline on selle lepingu tekst. Sest kui te olete kurja ja kõik talle olulised asjad ära salanud, laseb vaimulik teil ütelda: “Ma ühendan ennast Sinuga, Kristus!” Näete Tema ülevoolavat headust? Ta võtab sult ainult sõna ja usaldab su kätte tohutu varanduse. Ta unustab kõik su endise tänamatuse ega ei tuleta meelde endisi tegusid, vaid on rahul nende lühikeste sõnadega.

22. Peale seda lepingut, see on, salgamist ja ühendamist, kui sa oled Kristuse tunnistanud isandaks* ja ennast oma suusõnadega Temaga ühendanud, võib vaimulik su otsaesist ristiviisil vaimuliku õliga ja ütleb: “See-ja-see võitakse Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimel.” Võidmisega valitakse sind otsekui sõjameheks vaimulikule võitlusväljale.

62

23. Vaimulik teab, et vaenlane on raevukas, kiristab hambaid ja käib ringi kui mõirgaja lõukoer, kui ta näeb neid, kes enne olid tema hirmuvalitsuse all, äkki tema vastu mässi tõstmas, ja mitte üksnes teda ära salgamas, vaid veel Kristuse poole üle minemas. Seepärast salvibki vaimulik teid otsa ette ja paneb sinna ristitähe pitseri, et vaenlane oma silmad sealt ära pööraks. Sest ta ei julge teile silma vaadata, kui võrd ta näeb ristitähte, kui võrd ta näeb risti teie palgel välkumas ja teda pimestamas. Seetõttu tuleb teil nüüdsest temaga võidelda ja talle vastu panna ja seepärast viibki vaimulik teid vaimulikule võitlusväljale, salvides teid Kristuse võitlejateks.

24. Pärast seda võtab ta õõ pimeduses teilt rüü seljast ja otsekui teid päris taevasse viies laseb kogu teie keha vaimuliku õliga võida, tehes kõik teie liikmed vaenlase saadetud nooltele kindlaks ja võitmatuks.

25. Pärast võidmist kastab ta teid pühadesse voogudesse, mattes maha vana inimese ja äratades üles uue, Looja kuju järgi uuendatud inimese. Sel het-

---

* Meie praeguses korras: „Ma kummardan Tema kui Kuninga ja Jumala ette”.

kel lendab preestri (piiskopi) sõnade ja käe pealepanemise läbi teie peale Püha Vaim. Vana asemel tuleb veest välja teine inimene, kes on maha pesnud oma pattude roojuse, võtnud seljast vana paturõiva ja pannud selga kuningliku rüü.

26. Ja et sa ka siit õpiksid, et Isa ja Poja ja Püha Vaimu olemus on üks, toimetatakse ristimine järgneva kombe kohaselt: Vaimulik ütleb: “Ristitakse see-ja-see Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimel,” ja vajutab seejuures ristitava pea kolm korda vee alla ning tõstab jälle üles. Selle salatoimetusega kutsutakse tema peale alla Püha Vaim. Mitte üksnes vaimulik üksi ei puuduta su pead, vaid ka Kristuse parem käsi. Ning ristimise sõnadki näitavad, kes on see, kes ristib. Sest vaimulik ei ütle: “Mina ristin seda-ja-seda,” vaid: “ristitakse see-ja-see”. Nõnda näitab ta, et ta on ainult armu teener ja ainult annab kasutada oma kätt, sest Vaim on seadnud ta sellesse ametisse. Aga see, kes kõik toimetab, on Isa ja Poeg ja Püha Vaim, lahutamatu Kolmainus Jumal. Usk temasse annab meile patud andeks, Tema tunnistamine teeb meid Tema lasteks.

63

27. Pärast ristimist toimuvast on küll, et aru saada, millest ristitavad selle salatoimetuse läbi vabaks said ja mida nad temaga saavutasid. Sest kohe, kui nad neist pühadest voogudest välja tulevad, sülelevad, õnnitlevad ja suudlevad neid kõik kohalolijad; need rõõmustavad ühes nendega, sest endised orjad ja vangid on saanud järsku vabaks ja lasteks ning on kutsutud kuninglikule söömaajale. Kohe pärast veest välja tulemist viiakse neid selle kardeitava söömalaua juurde, mis on kaetud sõnulseletamatute headustega ja nad maitsevad Issanda ihu ning verd ning saavad Püha Vaimu eluasemeks. Et nad on ennast Kristuse endaga ehtinud, kõnnivad nad igas paigas ringi kui maapealsed inglid ja säravad nagu päike oma kiirtega.

28. Mitte niisama ega ilmaasjata ei jutustanud ma teile ette sellest, mis toimub, vaid selleks, et te lootuse tiibadel edasi ruttaksite ja tunneksite juba ette naudingut sest tulevast rõõmust. Ma rääkisin neist asjust ka selleks, et teil

tekiks toimuvale vääriline meeleseisund, nagu õnnis Paulus manitseb: “Mõtelge sellele, mis on ülal” (Kl 3:2) ja tõstke oma mõtted maa pealt taevasse, nähtavalt nähtamatule. Me näeme ihusilmalegi avalikku täpsemalt vaimusilmadega.

64

29. Te seisate kuningakoja lävel ja astute varsti aujärje enda ette, kus peal istub Kuningas ja jagab kingitusi. Küsige Talt julgesti, aga mitte midagi maist või inimlikku, vaid selliseid asju, mis on jagaja kohased. Kui te tõusete nüüd neist jumalikest voogudest ja kujutate nõnda ülestõusmist, paluge, et Tema oleks teie liitlane, et valvata hästi neid ande, mida Ta teile on jaganud ja et kurja kavalad nõud ei saaks teist jagu. Paluge rahu kogudustele, anuge nende pärast, kes eksiteel on, langege maha nende pärast, kes patus elavad, et neile mingigi halastus osaks saaks. Sest Ta on andnud teile nii suure julguse rääkida ja on oma kõige suuremate sõprade hulka kirja pannud ja oma lasteks võtnud teid, kes enne olite vangid ja orjad ilma sõnaõigusega; Ta ei jäta kuulamata teie palveid, vaid annab teile kõik, mida te palute, järgides ka selles omaenda headust.

30. Iseäranis sel viisil saavutate te Tema armu. Sest, kui Ta näeb teie hoolitsust oma kaasinimeste eest ja muretsemist teiste pääsemise pärast, lubab Ta teid eriti suure julgusega kõnelda. Miski ei rõõmusta Issandat enam kui kaastunne oma kaasliikmete suhtes ja see, kui me näitame üles rohket armastust oma vendade vastu ning muretseme oma ligimese lunastuse pärast.

31. Mu armsad, kõike seda silmas pidades olge rõõmuga ja vaimus hõisates valmis armu vastu võtma, et te selle anni rikkusest rõõmu tunneksite. Elagem üheskoos selle armu vääriliselt, et me võiksime kätte saada igavesi ja äraütlematuid headusi meie Issanda Jeesuse Kristuse armu ja inimesearmastuse läbi, ühes kellega olgu Isa ja Püha Vaimu päralt au, vägi ja austamine, nüüd, ikka ja igavesti. Aamen.

Kolmas jutlus

Sama püha isa jutlus äsjavalgustatutele

1. Jumal olgu kiidetud! Vaata, ka maa peal säravad tähed, veel heledamalt kui taevased. Maa peal on tähed tänu Temale, kes taevast tuli ja maa peale ilmus. Teine ime on see, et tähed mitte ainult pole maa peal, vaid nad säravad ka päeva ajal. Päeva ajal paistvad tähed on heledamad kui öised. Sest taevatähed peidavad end päikese palge eest, ent kui Õigusepäike hiilgab, hiilgavad need teised veel heledamalt. Oled sa enne näinud tähti päevavalguses paistmas?

2. Aegade lõpus kustub tähtede sära; need uued hakkavad siis aga üha heledamalt paistma. Evangeelium ütleb taevatähtede kohta: “Tähed kukuvad tae-vast nagu variseb viinapuust leht” (Mt 24:29 + Js 34:4), aga teiste kohta: “Siis paistavad õiged kui päike oma Isa Kuningriigis” (Matt. 13:43).

65

3. Mida mõeldakse selle all, et “nagu langevad viinapuu lehed, nõnda kukuvad tähed taevast”? Nii kaua, kui viinapuul kasvavad kobarad, on neil vaja seda varju, mida lehed pakuvad; kui ta oma marjad ära heidab, heidab ta minema ka lehekatte. Samal kombel on ka tähed nii kaua taevas, nagu viinapuu lehed, kui maailmakõiksuses elab inimsugu; kui aga pole enam ööd, pole ka tähti enam tarvis.

4. Tulised on taevatähed oma loomu poolest; tuline on ka maapealsete tähtede olemus. Kuid seal on tegu ainelise, siin aga vaimuliku tulega. Öeldud on: “Tema ristib teid Püha Vaimu ja tulega” (Mt 3:11). Taevatähtede nimed on Koot ja Reha, vardatähed, eha- ja koidutäht; maapealsete tähtede puhul ei ole ehatähti: kõik nende seast kuulutavad koitu.

5. Ütelgem veel kord: “kiidetud olgu Jumal, kes ainuüksi imet teeb (Ps 72:18), kes loob kõik ja uuendab kõik. Enne eilset olite te vangid, nüüd aga olete vabad ja Koguduse kodanikud. Hiljuti olite te pattude häbis, nüüd julguses ja õiguses. Ja mitte ainult vabad, vaid ka pühad; mitte ainult pühad, vaid ka õiged; mitte ainult õiged, vaid ka lapsed; mitte ainult lapsed, vaid ka pärijad; mitte ainult pärijad, vaid ka Kristuse vennad; mitte ainult Kristuse vennad, vaid ka kaaspärijad; mitte ainult kaaspärijad, vaid ka liikmed; mitte ainult liikmed, vaid ka tempel; mitte ainult tempel, vaid ka Vaimu tööriistad.

66

6. “Kiidetud olgu Jumal, kes ainuüksi imet teeb.” Näete, kui palju on ristimise ande! Paljud arvavad küll, et ta kingib ainult pattude andeksandmise, meie oleme lugenud kokku aga kümme kond andi.* Seepärast ristime me ka lapsi, kuigi neil pole ühtki pattu, vaid et nad saaksid pühitsetud, õigeks mõistetud, Jumala lapseks ja pärijaks, Kristuse vennaks ja liikmeks ning Püha Vaimu eluasemeks.

7. Oo mu armsad vennad – kui ma nüüd tohin teid vendadeks kutsuda, sest ehkki ma olen samal kombel sündinud nagu teiegi, olen ma hiljem oma hoolituse läbi tõelise suguluse tegelikult kaotanud. Lubage mul ometi teid vendadeks hüüda, sest mu armastus teie vastu on suur, ja samuti kutsuda teid üles näitama innukust, mis oleks selle au väärt, mida te maitsta olete saanud.

8. Senini olete te olnud võitluskoolis; seal sai vead andeks. Ent tänasest on teie ees võitlusplats, võistlus on algamas, pealtvaatajad maha istunud. Pealtvaatajaks pole ainult inimsugu, vaid ka inglite väehulgad, nagu Paulus hüüab oma kirjas korintlastele: “Jumal on meid pannud nagu areenile kogu maailmale

---

* Näiteks 11. jutluses Matteuse evangeeliumist loetleb püha Johannes Kuldsuu nõnda ristimise tulemusi: pattude andeksandmine, karistuse ära võtmine, õigekssaamine, pühitsemine, vabakssaamine, lapseõigus, vendlus Kristusega, osadus päranduses, Püha Vaimu rohke väljavalamine.

vaadata, nii inglitele kui inimestele”(1Kr 4:9). Inglid on pealtvaatajateks, inglite Issand aga kohtunikuks; see ei tee meile mitte ainult au, vaid annab ka julgust. Kas ei ole auks ja julguseks, et See, kes oma elu meie eest andis, on võistluste kohtunik?

9. Olümpiamängudel on kohtunik võistlejate suhtes erapooletu ega soosi üht poolt enam, kui teist, vaid ootab tulemused ära. Ta seisab keskel, sest ta otsus on erapooletu. Et Kristus ei seisa meie ja kuradi vahel, vaid on meie poolt, on näha järgnevast. Meid võidis ta õliga võistluseks, aga vaenlase sidus kinni; meid salvis ta rõõmuõliga, vaenlase köitis aga purunematute kütketega, nii et ta tuleb jalust seotult võitlusväljale. Kui mina juhtun kukkuma, ulatab Ta mulle käe ja tõstab mu jälle jalule ning laseb mul vaenlase maha tallata. Sest öeldud on: “Ma olen andnud teile meelevalla kõndida madude ja skorpionide peal ja vaenlase kogu väe peal” (Lk 10:19).

67

10. Kuradit ähvardab Kristus põrguga, kui ta võidab; kui mina võidan, ootab mind pärg, teda aga ootab võidu korral karistus. Ja et sa teaksid, et mida suurema võidu ta saab, seda enam teda karistatakse, toon ma ühe näite. Ta võitis Aadama ja see langes. Mis oli võidu hind? – “sa pead roomama oma kõhu peal ja põrmu sööma kogu eluaja” (1Ms 3:14). Kui Ta nähtavat madu niimoodi karistas, mis hirmus karistus saab siis osaks vaimulikule maole? Kui Ta tööriista niimoodi hukka mõistis, on selge, et palju suurem karistus ootab pahategijat ennast. Nagu kui kellelgi armastaval isal on poeg ära tapetud, ei maksa ta kätte üksnes mõrtsukale, vaid murrab katki ka noa, millega tapatöö tehti. Nõnda ka Kristus, kui Ta leidis, et kurat oli inimese surmanud, ei karistanud üksnes teda, vaid murdis katki ka tema noa.

11. Niisiis võtkem julgesti võitluse jaoks riidest lahti, sest Kristus on andnud meile sõjariistad, mis säravamad kui ükski kuld, tugevamad kui ükski teras, tulisemad ja raevukamad kui ükski tuli, kergemad kui tuuleõhk. See sõjava-

rustus ei rõhu su põlvi, vaid annab su liikmetele otsekui tiivad ja tõstab su õhku. Kui sa ka taeva tahaksid lennata, ei takista see relvastus sind. Sest uus on selle sõjavarustuse loomus ja uus on selle võitluse viis. Mina kui inimene pean võitlema kurjade vaimudega; mina, kes lihas elan, pean sõdima ilmihuta vägedega. Seepärast on Jumal tagunud mulle soomusrüü mitte rauast, vaid õigusest; Ta on valmistanud mulle kilbi mitte pronksist, vaid usust. Terav mõõk on mul käes, see on Vaimu sõna. Vaenlane laseb mu pihta nooli, minul on mõõk; tema on vibukütt, mina mõõgamees. Õpi sellest tema sõjakavalust, sest vibukütt ei julge lähedale tulla, vaid laseb kaugelt oma nooli (Vrd Ef 6:10-17).

68

12. Mis veel? Kas valmistab Jumal meile ainult sõjavarustuse? Ei, ka söömalaua on Ta meile katnud, vägevama kui ükski relv, et me sõjas ennast ära ei kurnaks, vaid hästi sööksime ja siis kurjast jagu saaksime. Kui ta ainult näeb sind Issanda söömaajalt tulemas, oled sa tema silmis nagu tuldpurskav lõukoer ja ta põgeneb rutemini kui tuul. Kui sa näitad talle suud, mis pühast ihust on hõõgavaks muutunud, laseb ta jalga kui kõige tühisem loomake.

13. Tahad sa teada selle vere jõudu? Mingem tagasi tema ettetähenduse, vana jutu juurde sellest, mis juhtus Egiptuses. Jumal saatis egiptlaste peale küm-nenda nuhtluse: Ta lõi maha nende esimesed poeglapsed, sest nad hoidsid kinni Tema esisündinud rahvast. Mida Ta tegi, et juudid ja egiptlased, kes samades kohtades elasid, segi ei läinud? Õpi nüüd ettetähenduse väge, et sa mõistaksid tõekssaamise jõudu!* Jumalast saadetud nuhtlus hakkas ülevalt kätte tulema, surmaingel valmistus maju mööda käima.

14. Mida tegi Mooses? Ta ütles: “Tapke veatu tall ja määrige selle verega oma uksi” (Vrd 2Ms 12: 21-22). Mis? Kas võib mõistmatu looma veri päästa

---

* Ettetähendus - kr. k. *typos* - sündmus või isik Vanas Testamendis, mis kuulutab ette Kristust või mingit lunastusloolist seika.

mõistusega inimese? Jah, ütles ta, mitte sellepärast, et ta on veri, vaid sellepärast, et ta on Issanda vere ettetähendus. Ka keisri kujudel ei ole eluhinge ega meeletundmist, ometi päästavad nad elava hingega ja tundvaid inimesi, kes nende juures varjupaika otsivad; mitte sellepärast, et nad on pronksist, vaid sellepärast, et nendel on keisri kujutis. Samuti võis ka tundetu ja hingetu veri päästa elus inimesi, kel on hing; mitte sellepärast, et ta oli veri, vaid sellepärast, et ta oli Issanda vere ettetähendus.

15. Siis nägi surmaingel verd, millega ukсед olid kokku määritud, ega julgenud nendesse majadesse sisse tungida. Kas ei pörka aga nüüd kurat tagasi, kui ta näeb mitte verega kokkumääritud uksti, see on ettetähendust, vaid usklike suid, mis on kokku määritud tõelise verega, otsekui kristusekandja templi ukсед? Kui juba ingel ehmatas ettetähendusest, kui palju enam siis põgeneb kurat, kui ta Issanda tõelist verd näeb.

69

16. Tahad sa ka teise näite läbi selle vere jõudu tundma õppida? Vaata, kustkohast ta kõigepealt voolas, kus oli tema allikas: ülevalt ristilt, Issanda küljest. Sest öeldud on, et kui Kristus oli surnud ja veel risti peal rippus, tuli üks sõjamees ja pistis odaga Tema küljesse ning sedamaid tuli välja vesi ja veri (Jh 19: 33-34). Üks neist kujutas ristimist, teine aga armulaua salasust. Seepärast ei olegi evangeeliumis öeldud, et oleksid välja tulnud veri ja vesi, vaid kõigepealt tuli vesi ja siis alles veri*, sest kõigepealt on ristimine ja siis armulaud. See sõjamees pistis Issanda külge, murdis läbi püha templi müüri, ja mina leidsin varanduse ja sain rikkaks. Juudid ohverdasid lambatalle, aga mina saan maitsta nende ohvri vilja.

17. “Tema küljest tuli välja vesi ja veri.” Ära mine, mu armas, sellest salaasjast liiga kergelt mööda! Mul on rääkida veel üks salatähendus. Ma ütlesin,

---

* Kuldsuu kasutatud evangeeliumitekstis seisid need sõnad nähtavasti selles järjekorras, enamikus käsikirjades on aga „veri ja vesi”.

et vesi ja veri kujutavad ristimist ja armulaua salasust kujuti. Nende mõlema läbi on sündinud Kogodus: "Uuestisündimise pesemise ja Püha Vaimu uuendamise läbi," ristimise ja salasuse läbi. Aga ristimise ja salasuse kujutis on pärit küljest. Kristus lõi siis Koguduse enese küljest, otsekui Ta oli loonud Eeva Aadama küljeluust.

18. Seepärast ütles ka Adam, nagu Mooses kirjutab: "See on nüüd luu minu luust ja liha minu lihast" (1Ms 2:23); seegi on Issanda külje võrdkuju. Nagu tookord võttis Jumal küljeluu ja valmistas naise, nõnda valas Ta nüüd oma küljest vett ning verd ja lõi Koguduse. Nagu tookord võttis Ta küljeluu, kui Adam oli raskes unes ja iseendast väljas, nõnda valas Ta vett ja verd välja, kui Ta surnud oli; alguses vett ning siis verd. Mis siis oli sügav uni, on nüüd surm; tea, et sellest ajast peale on surm ainult uni.

70

19. Näete, kuidas Kristus ühendab ennast oma pruudiga? Näete, millise toiduga söötab Ta meid kõiki? Me sööme sama asja, millest oleme loodud. Nagu naine toidab oma loomukest alguses verega ja hiljem piimaga, nõnda toidab ka Kristus neid, keda Ta on sünnitanud, pidevalt omaenda verega.

20. Et me nüüd oleme saanud maitsta nii suurt andi, näidakem üles innukust ja pidagem meeles lepingut, mille me Temaga oleme teinud. Ma räägin nii teile, äsjavalgustatud, kui ka teile, kelle ristimisest on möödas juba palju aastaid. Õpetus on vajalik kõigile, sest me kõik oleme teinud Temaga lepingu, mille me panime kirja mitte tindi, vaid vaimuga, mitte sule, vaid keelega. Sest keel on sulg, millega oma lepingud Jumalaga kirja pannakse, nagu Taa- vetki ütleb: "Mu keel on nagu usina kirjutaja sulg" (Ps 45:2). Me tunnistasime Teda oma Valitsejaks, me ütlesime lahti kuradi võimu alt; see ongi meie allkiri, meie leping, meie kirjalik kohustus.

21. Hoidkem, et me ei satuks jälle vana lepingu alla. Kristus tuli üks kord,

leidis meie vanematelt päritud lepingu, võlakirja, millele Aadam oli alla kirjutanud. Aadam võttis võlgu, meie kasvasime aga oma hilisemate pattudega veel protsente juurde. Sinna võlakirja olid kirja pandud needus, patt, surm ja hukkamõistmine, mis käsust tuleb; kõik selle võttis Kristus ära ja andis andeks. Ka Paulus hüüab ja ütleb: “Ta on kustutanud ära meie võlakirja koos määrustega, mis oli meie vastu; ning on selle kõrvaldanud, naelutades selle risti külge” (Kl 2:14). Mitte: “ära kustutanud” ega “maha tõmmanud”, vaid “risti külge naelutanud”, selleks, et võlakirjast jälgegi ei jääks. Ta ei kustutanud seda, vaid rebis ta tükkideks; risti naelad rebisid ta tükkideks ja hävitasid tervenisti, muutes ta edaspidi kasutuks.

22. Ja mitte salaja kuskil nurgas, vaid kogu maailma nähes, otsekui kõrge lava peal, hävitas Kristus meie võlakirja. Nähku seda inglid, ütles Ta, nähku seda peainglid, nähku kõrged väehulgad, nähku seda ka kurjad vaimud ja kurat ise, kes on meile selle võlakohustuse kaela määrinud. Ent nüüd on võlakiri tükkideks rebitud; enam ei või nad meile sellega peale hüpata.

71

23. Et nüüd vana võlakiri on katki rebitud, hoolitsegem selle eest, et me uuesti võlgu ei jääks; sest ei tule enam teist risti ega teist pattude andeksandmist uuestisündimise pesemiseks. Patte saab andeks küll, aga teist ristimist enam ei tule. Ent ma manitsen teid: ärge muutuge hooletuks! Oh inimene, sa tulid Egiptusest välja: ära otsi enam kunagi Egiptust ega tema kurjust. Ära mõtle enam savi ja telliskivide tegemise peale, see on, selle elu varanduse peale; sest mis on kuldki enne sulatamist muu kui muld?

24. Juudid nägid imeasju; sina näed veel suuremaid ja säravamaid, kui tookord juudid Egiptusest välja minnes. Sa ei näe vaaraod koos sõjaväega lainetesse mattuvat, vaid kuradit tema sõjaväega ära uppuvat. Juudid kõndisid läbi mere, sina astud läbi surma; nemad pääsesid egiptlastest, sina said vabaks kurjadest vaimudest; juudid jätsid võõra rahva orjamise, sina jätsid

veelgi rängema orjuse, nimelt patu orjuse.

25. Tahad sa veel teiste näidete varal teada saada, kui palju au sulle osaks on saanud? Juudid omal ajal ei suutnud Moosese näo peale vaadata, sest see sãras Jumala auga, ehkki ta oli vaid nende kaassulane ja sugulane, aga sina nãed Kristuse palet Tema aus. Ka Paulus hũuab, õeldes: “Aga meie kõik nãeme katmata palgega otsekui peeglis Issanda au” (2Kr. 3:18). Kristus kõn-dis tol ajal juutide jãrel, palju enam kõnnib Ta meie jãrel praegu. Juutide jãrel kõndis Issand Moosese armu pãrast, meiega aga kõnnib Ta mitte ainult Moosese armu pãrast, vaid ka meie enda kuulekuse tõttu. Neid ootas peale Egiptusest lahkumist kõrb, sind ootab peale patust lahkumist taevas. Neil oli Mooses juhatajaks ja tãiuslikuks vãejuhiks; meil on Moosese asemel Jumal, kes meid juhib.

72

27. Mis oli vana Moosese tunnusmãrk? Kiri ütleb: “Aga tema, Mooses, oli vãga tasane, tasasem kõigist inimestest maa peal” (4Ms 12:3 LXX). Kes ütleb sama selle uue Moosese kohta, ei eksi ka. Sest uue Mooseseaga oli ta-saduse Vaim, kes oli Temaga uheloomuline ja Tema soost. Mooses sirutas vanasti oma kãed taeva poole ja tõi maha mannat, inglite leiba. Uus Mooses sirutab oma kãed taeva poole ja toob maha igavese elu sõõmaaja. Vana Moo-ses lõi kaljut ja tõi vãlja veeoja; uus aga koputab vastu seda vaimulikku lauda ja vãlja purskavad Vaimu veejoad. Seepãrast on see Laud keskpaigas, nagu allikas, et kari võiks ta õmber seista ja pããstvat vett nautida.

28. Et meil seega siin on selline allikas, eluallikas ja laud tãis musttuhandeid headusi, mis jagab meile igast kũljest vaimulikke armuandeid, astuge ligi siira sũdame ja puhta sũdametunnistusega, et me saaksime armu ja halastust ja abi õigel ajal; Ainusũndinud Jumala Poja, meie Issanda ja Lunastaja Jeesuse Kristuse armu ja inimesearmastuse pãrast, kelle lãbi ja õhes kellega olgu Isale ja elavakstegevale Vaimule au, austus ja vãgi, nũud, ikka ja igavesti. Aamen.

Neljas jutlus

Sama püha isa jutlus äsjavalgustatutele apostli ütluise põhjal:

“Niisiis, kui keegi on Kristuses, siis ta on uus loodu, vana on möödunud, vaata, uus on sündinud.”

1. Ma näen, et tänane kogunemine on helgem kui tavaliselt, ja et Kogudus rõõmustab oma laste üle. Nagu armastav ema tõuseb õnnest kas või õhku, kui ta näeb oma lapsi enda ümber, nii rõõmustab ka vaimulik ema, Kogudus, nähes oma lapsi ja tundes end viljaka põllumaana, mis lokkab vaimulikest viljapeadest. Vaata, mu armas, milline ülevoolav arm! Näed, kui palju lapsi tõi see vaimulik Ema ilmale äkitselt, ühe ööga! Ent ära imesta; vaimuliku sünnituse eel ei käi kuudepikkust ootamist.

73

2. Tulge nüüd, rõõmustagem ühes temaga, jagagem tema heameelt! Kui juba ühe patuse pärast, kes meelt parandab, on rõõm taevas, kui palju enam on meil siis põhjust rõõmust hüpata ja inimesearmastajat Jumalat Tema äraütlematu anni pärast tänada, nähes siin sellist rahvahulka. Tõesti Jumala anni suurus ületab kõik sõnad. Milline mõistus, milline meel, milline mõte suudaks mõista Jumala inimesearmastuse rikkust ja selle äraütlematu anni suurst, mida Ta inimesesoole on kinkinud!

3. Veel eile ja üleile olid nad patu orjad, ilma sõnaõiguse ja kuradi hirmuvalitsuse all ja neid veeti sinna-tänna nagu sõjavange. Näed, täna on nad laste seisusse võetud, nad on patukoorma maha pannud ja kuningliku rüü selga tõmmanud; nad säravad peaaegu nagu taevas ise. Nad hiilgavad heledamalt kui tähed ja valgustavad nende palgeid, kes nende peale vaatavad. Sest tähed säravad vaid öösel, päeval pole neid näha. Vastristitud säravad aga nii öösel kui päeval, sest nad on vaimulikud tähed; nad võistlevad päikese valgusega

ja isegi ületavad seda. Kui Issand Kristus kasutas seda võrdlust õiglaste sä-
rast tulevas ajas, öeldes: “Siis säravad õiged nagu päike” (Mt 13:43), siis ei
mõelnud Ta, et nende hiilgus piirduks päikese omaga, vaid lihtsalt pole teist
nii heledat nähtavat asja, millega õiglaste liisusosa võrrelda.

74 4. Sülelgem siis meiegi täna neid, kes tähtedest heledamalt paistavad ja päi-
kesekiirtega võistlevad, sülelgem mitte üksnes ihulike kätega, vaid näida-
kem oma armastust nende vastu ka vaimulike juhustega. Kutsugem neid
üles mõtlema meie Issanda rohke helduse üle ja selle üle, kui särava rõiva on
nad tohtinud selga tõmmata. “Kõik, kes teie olete Kristusesse ristitud, olete
ka ennast Kristusega ehtinud” (Gl 3:27). Seepärast peate te edaspidi iga teo
ja toimetuse tegema nõnda, nagu elaks teie sees meie kõikide Looja ja meie
loomuse valitseja Kristus. Kui ma ütlen Kristus, mõtlen ma ka Isa ja Püha
Vaimu. Sest Ta ise lubas meile, et “Kui keegi armastab Mind, küll ta peab
Minu sõna, ja Minu Isa armastab teda ja me tuleme ja teeme eluaseme tema
juurde.” (Jh 14:23).

5. Ehkki säärane kõnnib veel maa peal, on ta seisund selline, nagu viibiks
ta taevas: ta mõtleb ja kujutab ette kõrgemaid asju ega karda enam kurja
riukaid. Sest kui kurat näeb inimeses nii suurt muutust ja et need, kes enne
tema meelevalla all olid, on Issand tõstnud sellisesse kõrgusse ja teinud sel-
lise helduse väärilisteks, läheb ta häbiga tagasi ega julge neile enam näkku
vaadata. Ta ei kannata valgust, mis välgub nende palgeilt; see pimestab ta
silmi, ta pöördub ja põgeneb.

6. Ent teie, Kristuse uued sõjamehed, kes te täna olete võetud taeva koda-
kondseteks, kes te olete kutsutud vaimuliku laua äärde ja saate varsti ku-
ninglikku söömaaega maitsta, näidake indu, mis oleks nende andide suuruse
vääriline, et ülevalt veel täiemat armu kätte saada. Meie Issand on helde: kui
Ta näeb, et te olete tänulikud selle üle, mida te juba kätte olete saanud, ja

hoiate Tema ande hästi, jagab Ta oma armuandeid veelgi rikkalikumalt. Meie väikegi panus toob Temalt heldelt ande.

7. Vaadake, mis toimus Paulusega, kogu maailma õpetajaga. Alguses kiusas ta Kogudust taga, käis mööda kodasid, vedas välja mehi ning naisi, tekitas segadust ja häda, märatsedes nagu hullumeelne. Kui ta aga sai Issanda heldust maitsta ja talle koitis vaimulik valgus, jättis ta eksituse pimeduse ja laskis end juhtida tõe juurde. Ta ei viivitanud, vaid võttis kohe vastu ristimise, pestes end kõigist oma tehtud pattudest. Enne tegi ta kõike juuda rahva ülemate meeleheaks ja laastas Kogudust, nüüd aga hämmastas ta Damaskuses elavaid juute kuulutades, et Ristilöödu ongi Jumala Poeg.

8. Kas näed Pauluse parandatud meelt? Näed, kuidas ta nende asjadega tõestab, et ta eelmised teod olid tehtud teadmatuses. Näed, kuidas ta oma kogemustest meile kõigile õpetab, et ta vääris Jumala heldust ülevalt ja tõe teele juhutamist. Sest kui armuline Jumal näeb üht hea tahtega hinge, kes on teadmatuses eksiteele sattunud, ei põlga Ta teda ega jäta teda tema enda mõtlematusse, vaid näitab talle oma häid andeid ja kiirustab igati teda päästma. Ta soovib ainult, et me valmistaksime end ette seda armu, mida ülevalt rohkelt jagatakse, kõlblikult vastu võtma, nagu õnnis Paulus tegi.

75

9. Kõik, mida ta enne tegi, tegi ta teadmatuses ja mõeldes, et ta oma innuga kaitseb Seadust; seepärast põhjustas ta kõigile nii palju häda ja vaeva. Kui ta aga Seaduseandja enda käest teada sai, et ta on valel teel ja kõnnib enese teadmata kuristikku, ei oodanud ta ega viivitanud, vaid, vaimuliku valguse vastu võtnud, jättis kohemaid eksituse ja hakkas tõe kuulutama. Ja esimeseks, keda ta vagaduse teele tahtis pöörata, olid need, kellele tal olid kaasas kirjad ülempreestritelt, nagu ta ise ütleb oma kõnes juutidele: “Nõnda võivad mu kohta tunnistada ka ülempreester ja vanemad, kelle käest ma sain kirju viimiseks nende vendade kätte Damaskusesse. Ja ma kavatsesin ka sealseid

usklikke tuua aheldatult Jeruusalemma, et neid karistataks.” (Ap 22:5).

10. Näed, kuidas ta jooksis igal pool ringi nagu vihane lõukoer. Aga vaata, kuidas ta järsku muutub vaguraks kui talleke. Seesama, kes enne kõiki Kristusse uskujaid sidus, vangi heitis, pillutas ja taga kiusas, lastakse nüüd äkki Kristuse pärast korviga üle linnamüüri alla (Ap 9:25), et ta pääseks juuda rahva salanõust. Teinekord pidi ta öösel saadetama Keisareasse ja sealt kohe Tarsusse läkitatama, et juuda rahvas oma meeletuses teda lõhki ei kisuks. Näed, mu armas, milline muutus. Näed, milline pööre temaga toimus. Näed, kuidas ta kõigepealt sai maitsta Jumala rohket heldust ülevalt, ja andis siis ka oma panuse, ma mõtlen tema innukust, palavat usku, julgust, kannatlikkust, ülevat mõistust, tema kindlat tahet. Seetõttu sai ta veel enam abi ülevalt, nagu ta ka ise kirjutab: “Aga seda ei ole teinud mina, vaid Jumala arm, mis on minuga.” (1Kr 15:10).

76

11. Ma palun teid: tehke tema järel. Te olete nüüd väärt arvatud enese peale Kristuse iket vastu võtta ja saate lapseõigust nautida; näidake siis kohe algusest nii palavat usku Kristusesse, et te tõmbaksite enestele üha rikkamat armu ülevalt ja muudaksite endale kingitud rüü veelgi säravamaks ning saaksite tunda Issanda heasoovlikkust. Ehkki te polnud kunagi midagi head teinud, vaid teil oli selline patukoorem kanda, arvas Ta teid nende andide väärt, tehes omaenda inimesearmastuse järgi. Ta ei päästnud teid mitte ainult teie pattudest ja teinud teid õigeks oma armu läbi, vaid näitas teid olevat ka pühad ja võttis oma lasteks. Tema alustas, tehes teile selliseid kingitusi; kui te nüüd sinna ka omalpoolt midagi püüate juurde lisada ja juba kätte saadut hoiate ning õigel viisil käitute, kui suur heldus saab siis teie osaks!

12. Te kuulsite täna, mida kirjutab õnnis Paulus, kes Kogudust otsekui pruuti Kristuse juurde viib: “Niisiis, kui keegi on Kristuses, siis ta on uus loodu” (2Kr 5:17). Et me ei mõtleks, et juttu on mingist nähtavast loomusest, ütleb

ta: “kui keegi on Kristuses,” õpetades meile, et kui keegi on tulnud Kristuse usu poole, on ta näide uuest loodust. Ütle mulle, kui me näeme uut taevast ja muud loodut, kas see oleks võrdne sellega, kui me näeme üht inimest kurjast heategude poole pöörduvat ja eksitusest ära tõe poole üle tulevat. Sest just seda nimetas õnnis apostel uueks looduks ja lisas kohe seejärel: “Vana on möödunud, vaata, uus on sündinud” (2Kr 5:17). Ühesõnaga ta näitab, et nad on vana riide, see on patukoorma, oma usu läbi Kristusesse seljast maha võtnud ja uue, lumivalge riide, kuningliku rüü selga pannud, sest nad said vabaks eksitusest ja valgustatud õigekssaamise valgusega. Seepärast ütleb ta: “Niisiis, kui keegi on Kristuses, siis ta on uus loodu, vana on möödunud, vaata, uus on sündinud.”

13. Ning kas pole uus ja ennekuulmatu, et see, kes veel eile ja üleeele enda hellitamises ja kõhuorjuses elas, võtab äkki omaks mõõduka ning tagasihoidliku eluviisi? Kas pole uus ja täiesti ennekuulmatu, et see, kes enne ilma mõõdutundeta ennast selle maailma mõnude läbi kulutas, tõuseb äkki kirgedest kõrgemale ja nõuab taga kasinust ja puhtust, otsekui ei elaks ta enam ihus.

77

14. Näed, kuidas ta on tõesti saanud uueks looduks! Näed: tõesti sündis nõnda uus loodu! Sest Jumala arm asub hingedesse, vormib need ümber ja muudab neid ning teeb nad täiesti uueks. Arm ei muuda inimese olemust, vaid kujundab ümber tema tahte. Ta ei luba enam vaimusilmadel teha asjade kohta valesid otsuseid, vaid tõmbab neilt otsekui kae, nõnda et nad näevad õigesti nii kurjuse inetust ja näotust kui ka vooruse ülimat ilu ja helgust.

15. Näed, kuidas Issand iga päev loodut uuendab! Sest, ütle mulle, kes muu oleks suutnud veenda inimest, kes kulutas tihtipeale kogu oma elu selle maailma naudinguteks ja kummardas kivi ning puud ja pidas neid jumalateks, äkki sellisele vooruse kõrgusele tõusma, et ta põlgab kõiki naudinguid ja peab kivi kiviks ning puud puuks, küll aga kummardab kõikide Loojat ja

usub Temasse enam kui millesegi muusse siin elus.

16. Näed, kuidas usku Kristusesse ja vooruste poole pöördumist kutsutakse “uueks looduks”? Kuulgem nüüd, ma palun, nii meie, kes me juba ammu oleme salaasjadesse pühendatud, kui ka teie, kes alles äsja said Issanda heldust nautida, apostli manitsust, kes ütleb: “Vana on möödunud, vaata, uus on sündinud”. Unustagem kõik möödaläinu ja elagem kui uue elu kodakondsed ning korraldagem oma elu nõnda, et arvestaksime iga sõna ja teo juures Selle au, kes meie sees elab.

78

17. Inimesed, kes siin maailmas ühiskondlikke kohustusi täidavad, kannavad tihti oma kuubedel keisri embleemi ja seetõttu usaldavad neid kõik. Nad ei oleks nõus tegema midagi, mis oleks sobimatu kuue suhtes, kus peal keisri embleimid; isegi kui nad proovivad, on neil palju takistajaid. Kui aga keegi tahaks neid halvasti kohelda, on kuub, mida nad kannavad, küllaldane neid ebameeldivuste eest kaitsma. Kui palju enam on kohustatud usaldust äratama need, kel Kristus mitte rõivaste peal ei ilutse, vaid elab koos oma Isaga nende hinges, ja kelle peal hingab Püha Vaim! Nad peavad oma õige käitumisega ja oma eluviisiga selgesti näitama, et nad kannavad Kuninga kuju.

18. Kõik saavad aru, kellega on tegu, kui näevad aukandjate rüül rinna ees keisri märki. Ka meie, kes oleme korra ennast Kristusega ehtinud ja kelle sees Ta elab, suudame, kui ainult soovime, oma õige eluviisiga näidata kõigile vaikides Selle väge, kes meis elab. Praegu tõmbab rüü, mida te kannate, see lumivalge riie, kõikide pilku; edaspidi, kui te ainult soovite, võite te selle kuningliku rüü oma Jumalale meelepärase eluviisiga üha säravamaks muuta ja õhutada kõiki, kes teid näevad, samasugusele innule, et nad teie läbi Issandat kiidaksid.

19. Sellest räägib ka Kristus, öeldes: “Nõnda paistku teiegi valgus inimeste-

le, et nad teie häid tegusid nähes ülistaksid teie Isa, kes on taevas.” (Mt 5:16). Näed, kuidas Ta käsib valgusel, mis meie sees on, lasta särada mitte riidel, vaid tegude läbi? Sest Ta ütleb: “Paistku teie valgus ja lisab “et nad teie häid tegusid näeksid”. See valgus ei paista üksnes ihusilmadele, vaid valgustab ka nägijate hinged ja meeled; ta hajutab kurjuse pimeduse ning kutsub kõiki, kes teda näevad, omaenda valgust särama ja heategusid järgima.

20. “Paistku teie valgus inimeste ees.” Hästi öeldud: “inimeste ees”. Nõnda ere, ütleb Ta, olgu teie valgus, et ta valgustaks mitte üksnes teid, vaid paistaks ka inimeste ees, kel on vaja tema juhatust. Nagu nähtav valgus ajab pimeduse ära ja näitab teekäijatele, kus on õige rada, nõnda valgustab ka see mõistuse valgus, mis paistab teie heast eluviisist, neid, kelle vaimusilmad on eksituse pimedusest ähmased ja kes ei näe selgelt heategude teed. Ta pühib katted nende silmilt ja juhatab nad sirge tee peale, et nad edaspidi vooruste radu käiksid.

79

21. “Et nad teie häid tegusid nähes ülistaksid teie Isa, kes on taevas.” Teie voo-
rus, ütleb Ta, teie õige eluviis ja siirad heateod äratavad neis, kes teid näevad, austust kõikide Issanda vastu. Ma palun teid: igaüks pürgigu usinasti õigesti elama, nõnda et nende suust, kes teid näevad, tõuseks kiitus Issanda poole.

22. Seepärast kirjutab ka see õnnis Kristuse järgija, parima eluviisi õpetaja, kes igal pool käis ja kõike tegi inimeste lunastuse pärast: ““Niisiis, kui keegi on Kristuses, siis ta on uus loodu”, vana on möödunud, vaata, uus on sündinud” (2Kr 5:17). Teiste sõnadega, ta manitseb meid ja ütleb: Sa oled vana riide seljast võtnud ja selga pannud uue, mis oma hiilguselt on peaaegu et päikesekiirtega võrdne; vaata, et sa selle riide ilu sama säravana hoiad. Sest nõnda kaua kui kuri vaim, meie lunastuse vaenlane, näeb meie vaimulikku rüüd säramas, ei julge ta ligi tulla, sest ta kardab selle eredust. Tema silmi pimestab sealt kiirgav valgus.

23. Seepärast palun teid: võideldge kohe algusest peale head võitlemist ja särage kõigile; muutke oma riie igati üha heledamaks ja hiilgavamaks. Ärge laske ühtki sõna niisama ilmaasjata oma suust välja, vaid mõelge enne, kas see, mis me ütleme, tuleb kasuks ja on hea parandamiseks neile, kes seda kuulavad, ja siis lausugem, mis meil öelda on, suure kartusega, otsekui seisaks seal kõrval ja kirjutaks kõik üles. Tuletagem meelde, mida Issand ütles: “Aga ma ütlen teile, et inimesed peavad kohtupäeval aru andma igast tühjast sõnast, mis nad on rääkinud” (Mt 12:36).

80

24. Ärgem lobisegem enam maistest ja tühjadest asjades, millest mingit kasu pole; sest me oleme edaspidiseks valinud uue, muutunud eluviisi, ning peame seda oma tegudes järgima, et selle väärilised olla. Eks te näe, kuidas hoolikalt hoitakse maist väarikust; kuidas maiste aukandjate puhul on: neid, kes kuuluvad senatisse, keelavad inimeste seadused teha teatud asju, mis on teistele täiesti lubatud. Samuti oleme ka meie, nii äsja saalaasjusse pühendatud kui ka juba ammu armu osaliseks saanud, kutsutud ükskord vaimulikku senatisse, kogusse. Järelikult kui me tahame olla selle au väärilised, ei saa me teha kõike sedasama, mis teised inimesed; vaid me peame hoolikalt valvama oma keelt, pidama oma mõtted puhtad ja õpetama iga oma liiget tegema ainult seda, mis toob hingele rohket kasu.

25. Mida ma mõtlen? Tegelgu meie keel ainult kiituse ja austuse laulmisega, Jumalasõna lugemise ning vaimulike vestlustega. On öeldud: “Ühtegi nurjatut sõna ärge tulgu teie suust, vaid rääkige ainult seda, mis on hea teiste ülesehitamiseks, et kuuljad saaksid armu. Ja ärge kurvastage Jumala Püha Vaimu, kes on kinnitanud teid oma pitseriga lunastuspäevani!” (Ef 4:29-30). Kas näete, et kui te nii ei tee, kurvastab see Püha Vaimu? Seepärast palun ma teid, katsugem mitte teha midagi, mis Püha Vaimu kurvastaks. Kui me kodunt välja läheme, ärgem otsigem kokkusaamisi, mis tooksid meile kahju või on täis mõttetut lobisemist, vaid ärge miski olgu meile tähtsam kui Jumala

kirik ja palvekojad ning kogunemised, kus kõneldakse vaimulikest asjadest.

26. Kõik, mida me teeme, kandku mõõdukuse pitsert. Sest öeldud on: “Mehe riietus, naer ja kõnnak näitavad, missugune inimene ta on.” (Srk 19: 30). Sest väline hoiak peegeldab tihti hinge seisundit ja meie liigutused väljendavad selgelt sisemist ilu. Kui kõnnime turuplatsil, siis käigu meiega kaasas selline sisemine rahu, et kõik, kes meid kohtavad, pööravad meile oma pilgud. Silmad ärgu vahtigu sinna-tänna ja jalad ärgu uidaku kus tahes; keel kõnelgu sõnu rahulikult ja leebelt, ühesõnaga, kõik väline andku tunnistust sisemisest hingeilust. Kogu meie eluviis olgu edaspidi uus ja eriline, see, mille me nüüd oleme vastu võtnud, on uus ja võõras, nagu suur Paulus ütleb: “Kui keegi on Kristuses, siis on ta uus loodu”.

27. Et sa aru saaksid, et meile on midagi uut ja erilist kingitud, toogem järgmine võrdlus. Enne olime me mustemad kui muda ja, võib öelda, püherdasime põrmus ringi, nüüd saime me äkki hiilgavamaks kui kuld ja vahetasime maa taeva vastu. Seepärast on kõik annid, mis me saime, vaimulikud: meie rüü on vaimulik, meie roog on vaimulik, meie jook on vaimulik. Järelikult peavad ka kõik meie tööd ja teod olema vaimulikud. Sest need ongi Vaimu vili, millest Paulus ütleb: “Aga Vaimu vili on armastus, rõõm, rahu, pikk meel, lahkus, headus, ustavus, tasadus, enesevalitsus - millegi niisuguse vastu ei ole Seadus.” (Gl 5:22-23). Hästi ütles: sest need, kes voorusi taga nõuavad, on Seadusest kõrgemal “Seadust pole seatud kõigile, vaid ülekohtustele” (1Tm 1:9).

28. Lugeses üles Vaimu viljad, jätkab Paulus nõnda: “Jeesuse Kristuse omad on lihaliku loomuse risti lõõnud koos kirgedega ja himudega.” (Gl 5:24). Teiste sõnadega, Vaimu viljad on muutnud võimetuks tegema kurja tegusid, teinud ta toimimatuks. Nad on ta nõnda ära võitnud, et ta on tõusnud kirgedest kõrgemale. Seda peab Paulus silmas, kui ta ütleb: “risti lõõnud”. Kui keegi on

risti löödud ja naeltega läbi pistetud, siis tunneb ta sellist valu ja piina, et teda ei huvita enam mingid liha ihaldamised, vaid kõik himud ja kurja ihaldused põgenevad; valu pärast ei saa ta himudele maad anda. Samal kombel need, kes on enda Kristusele pühendanud, on ennast Tema külge naelutanud ja saanud tugevamaks oma ihu nõudmistest, sest nad on end risti löönud oma ihalduste ja himudega.

82

29. Et me siis Kristuse omaks oleme saanud ja Temaga ennast ehtinud ning tohtinud osa võtta sest vaimulikust roost ja joomaajast, seadkem oma elu nõnda, et meil ei oleks osa selle maailma asjadest. Me oleme uue riigi, taevase Jeruusalemma, kodakondseiks saanud. Seepärast, palun ma, tehkem ka tegusid, mis selle väärsed on; sest kui me voorust taga nõuame, äratame me teisigi Issandat austama ja saame ülevalt rohket soosingut. Kui meie Issandat austatakse, jagab Ta meile heldel käel oma ande, sest Ta on vastu võtnud meie tänulikkuse ja Ta näeb, et Tema annid ei lange mitte tänamatute ja mõistmatute inimeste kätte.

30. Ma tean, et jutt on pikaks läinud. Andke mulle andeks, sest suur armastus teie vastu on selle jutluse nii pikaks venitanud. Ma näen teie vaimulikku rikkust, ma näen ka õela kurivaimu meeletust; ma tean, et just praegu on teil eriti tarvis kindlust ja kaitset. Seepärast manitsesin ma teid olema iga päev ärksad ja valvel ning valvama alati oma vaimulikku varandust, et teie lunastuse vaenlane kuskilt sisse ei poeks.

31. Pidage kindlalt ja vankumatult kinni neist lepingutest, mida te Issandaga tegite, mitte tindiga paberile, vaid usu ja tunnistusega neid kirja pannes. Püüdke kogu eluaja sellesama valguse sisse jääda. Kui me kogu aeg ka omalt poolt panust anname, suudame me mitte üksnes samasse hiilgusse jääda, vaid oma vaimulikku rüüd veelgi säravamaks muuta; nagu ka Paulus muutus pärast ristimise armu päev-päevalt heledamaks ja säravamaks, sest arm tema

sees lõi üha enam õide.

32. Olgem siis meiegi iga päev usinad valvama, et meie lumivalgel, hiilgaval rüül poleks ühtegi plekki või kortsu, sest kui me väikeseid asju hoolikalt silmas peame, võime ennast ka suurte pattude eest hoida. Kui me aga hakkame pidama väikeseid patte ebaolulisteks, pole palju maad ka suurtesse eksimustesse langemiseni. Seepärast palun ma teil alati meeles pidada neid lepinguid ja põgeneda selle hukatuse eest, mille te korra olete maha jätnud – ma mõtlen kõike kuradi kõrkust ja igasugu muid kurja kavalaid nõusid – ning hoida Kristusega tehtud lepingud tervena, et te vaimulikest söömaegadest osa saades neist kinnitust leiaksite ja kuradi riugastele puutumatuks jääksite.

33. Omandage oma hea eluviisiga sellist Vaimu armu, et te saaksite võitmatuks ja et Jumala Kogudus hüppaks rõõmu pärast, nähes teie edenemist ja kuidas teie pärast austatakse kõikide Issandat ning kuidas kõik saavad taevariigi väärilisteks; Jumala ainusündinud Poja, meie Issanda Jeesuse Kristuse armu, helduse ja inimesearmastuse pärast, ühtlasi kellega olgu Tema Isale ja Pühale Vaimule au, vägi ja kiitus nüüd ja ikka ja igavesti. Aamen.

83

tõlkinud
ülempreester Mattias Palli

TARTUMAA PÜHAKOJAD

Sergei Seleznjov

KAVILDA NEEVA ALEKSANDRI ÕIGEUSU KIRIK

Igal kirikul on mitu lugu: ehitamislugu, elu lugu, hävimise ja heal juhul ka taastamise lugu. Kirik on ühtlasi inimeste lugu, koguduse ja rahva kultuuri-lugu. Nii on ka Kavilda kirikuga. Tartumaa uhkeima oru Kavilda ehk Soova ürgoru pervel seisab keset maalilist loodust üksik mahajäetud kivikirik, selle viltuvajunud tornikiivritega pühakoja lugu me täna vaatlemegi...

84

Kavilda õigeusu kogudus avati 1846. a usuvahetuse ajal. Puhja kihelkonnas siirdus tollal õigeusku 24,4% talupoegadest. 1868. a anti Kavilda riigimõisast kogudusele kiriku ehitamiseks ja kalmistuks 110 tiinu maad. Maakivist kirik valmis 1873. a siseministeriumi raha eest. Projekteerija oli Riia õigeusu piiskopkonna arhitekt hr Schel. Tuleb märkida, et sama tüüp-projekti järgi on ehitatud ka paljud teised Eestimaa õigeusu kirikud, näiteks Lalsi, Uruste, Pootsi, Arusaare, Penuja, Tuhalaane pühakoda. Tartumaa oli apostlik-õigeusu kirikute arvu poolest üheks rikkamaks maakonnaks, seal oli kaksikümmend viis jumalakoda, neist ligi kolmveerand ehitatud möödunud sajandi kuuekümnendatel-seitsmekümnendatel aastatel.

1850. a oli koguduses 1515 liiget, 1870. a – 1221, 1900. a – 1161, 1916. a – 791. Koguduse liikmete arv kahanes aastate jooksul tunduvalt. Mõned siirdusid tagasi luteri usku, ka tegid oma töö sõjaaeg, küüditamised ja Nõukogude okupatsioon. Väiksearvulised kogudused kuivasid kokku, järelkasvu ei tulnud ja paljud maakogudused pandi kinni. Kavildas hingitses usu-elu mingil määral kuni 1974. aastani, siis soikus tegevus täiesti. Kirikuvara jagati teistele kogudustele, näiteks kiriku aujärjetagune altarimaal “Kristuse ülestõusmine” asub nüüd Antsla-Kraavi endises õigeusu kirikus. Terviklik ülevaade Kavilda kiriku vara kohta kahjuks puudub.

Nagu öeldud, on kogudusel ka oma inimeste-lugu – Kavilda koguduse eluajal teenisid seal järgmised preestrid:

koguduse alalised preestrid **Timofei Tisinski** aastail 1846–1847 ja **Nikolai Verhoustinski** aastail 1847–1852. Järgmised vaimulikud olid asetäitjad, kes

teenisid täiskohaga Nõo kirikus – **Vassili Verhoustinski** aastail 1853–1855, **Nikolai Azadanov** 1855–1858, **Aleksandr Poletajev** 1858–1862, **Georg Lutso** 1862 a. Alaline preester **Pjotr Beztseñõi** teenis aastail 1863–1866, samas asendas teda aastail 1864–1865 Nõo preester **Pjotr Sokolovski**. Järgmistena teenisid alalised preestrid **Nikolai Vinogradov** aastail 1868–1881; **Aleksei Zverev** 1881–1908. a; **Konstantin Savi** 1908–1935. a; **Mihhail Voznesenski** 1935–1955. a; koguduse viimane hingekarjane oli asetäitja Rannus aastail 1952–1961, Varnjas 1954–1955, Uhmardu Saarel 1950–1952, Ninal 1954–1955, Vara-Välgis 1950–1952; aastast 1955 kuni surmani 1975. a teenis Viljandis. Kuigi Kavilda koguduse elu oli näiliselt lakanud, käis siin vajaduse korral talitusi pidamas ülempreester Voznesenski.

Tuleb märkida, et Kavilda õigeusu kogudusest on pärit ka terve rida tuntuid inimesi, näiteks 1894. a preestriperes sündinud **Konstantin Savi**, kes õppis Riia vaimulikus koolis, Tartu Ülikoolis, Peterhoffi lipnikekoolis, tuntud kui ooperi- ja operetinäitleja Vanemuises ja Estonias, sotsiaalministeeriumi ametnik; suri aastal 1943. **Karl (Karp) Rekk** sündis aastal 1887, õppis aastail 1899–1907 Riia vaimulikus koolis ja seminaris, Tartu Ülikoolis matemaatikat ja keemiat, võttis osa Vabadussõjast; sõjakeerises lahkus USAsse, kus suri 1959. a. **Jaan (Joann) Pikkat** sündis 1888. a kooliõpetaja peres, õppis kohalikus kihelkonnakoolis, Riia vaimulikus koolis ja seminaris aastail 1898–1908. 1918. aastal pühitseti Pikkat preestriks ning ta teenis Priipalu koguduses 1918. aastast kuni surmani 1951. a. Preester Pikkati vend **Aleksander** sündis 1897. a, õppis samuti kihelkonnakoolis, Riia vaimulikus koolis ja seminaris aastail 1908–1915, seejärel Moskva Ülikoolis arstiteadust; töötas Moskva Ülikooli arstiteaduskonnas ja suri 1955. a. Kindlasti on neid inimesi rohkem, kelle üle võib see väike, kuid tähelepanuväärne Tartumaa kant uhkust tunda. Kavilda inimeste-loo teema ei ole ammentatud, seda tuleb uurida ja sellest kirjutada.

Kirikul ja kogudusel on ka oma taastamisloogu. Aastat 2003 võib nimetada koguduse taastamise aastaks. Ürituse eestvedaja oli kohalik rahvas eesotsas Puhja vallavolikogu liikme, Ulila päevakeskuse juhataja **Niina Topolevaga**. Nimetatud aasta 25. septembril toimusid kiriku juures koristustalgud, kus osales ligi poolsada inimest koos kohaliku vallavanema **Vahur Jaakmaa** ning õigeusu ja luteriusu vaimulike **Johannes Keskküla** ja **Tiit Kuusemaaga**. Kuigi kogudusetöö on juriidiliselt lakanud, tegutseb aktiivselt

selle taastamise eest Niina Topoleva. Varemeis ja võsastunud kirik puhastati seest ja väljast. Nädal hiljem, 1. novembril toimus aga kirikus ainulaadne muusikaline palvus. Osalesid õigeusu, luteriusu ja baptisti vaimulikud, teenistust saatsid eri konfessioonide koorid. Ürituse eesmärk oli ühendada eri uskkondade kristlik jõud ja teadvustada kohalikule elanikkonnale Kavilda õigeusu pühakoja päästmise vajadust. Önnistuse andis ka EAÕK metropoliit Stefanus, kes külastas kirikut ja tutvus olukorraga. 21.01.2006. a toimetas koguduse hooldajavaimulik ülempreester **Johannes Keskküla** suure veepühitsuse. Algas on tehtud – seal, kus tärkab koguduse elu, kerkib ka kirik. Soovin kogudusele jõudu ja jaksu.

KÄRKNA-LÄHTE KÕIKIDE PÜHAKUTE KIRIK

86

Kärkna-Lähte (varem Elistvere) kogudus asutati usuvahetusliikumise kõrgajal mais 1846. aastal. On teada, et Äksi rahvas käis juba 1845. a end õigeusku salvimas. Esialgu kandis kogudus püha Nikolai Imetegija nime ja jumalateenistusi peeti üüriruumides. 1865. a ehitati lihtne piklik kellatorniga puukirik Lähte külla, Tartu-Jõgeva maantee lähedale 15 km Tartust põhja poole. Kogudusele eraldati 114 tiinu maad. 1858. a eraldus sellest kogudusest Uhmardu-Saare kogudus; 1892. a eraldati ka Kaarepere kogudus. Koguduse suurele liikmeskonnale vaatamata ei pidanud Riia vaimulik valitsus kirikuametile ja koolidele hoonete ehitamist otstarbekaks. 39 aastat seal teeninud preester **Eufimi Verhoustinski** ehitas seetõttu peamiselt omal kulul preestri- ja köstrimaja, mis jäi vaimuliku valitsuse poolt ära ostmata, mis sai hiljem koguduse elule saatuslikuks. 1925. a jäi kogudus maaseaduse ning pärandusõiguse kohaselt enamikust maavaldusest ja kirikuameti hooneist ilma. Lisaks väiksele arvukusele (1930 – 200 liiget) ei suudetud vaimulikku ametit ülal pidada, koguduse elu jäi kiratsema; pärast Teist maailmasõda siirdusid paljud koguduse liikmed mujale, kogudus hingitses kuni 1974. aastani, mil ta suleti. Koguduse juures tegutses aastani 1917 kihelkonnakool, Tabivere (1877) ja Kaarepere (1884–1896) abikoolid.

Liikmete arv eri aastatel oli järgmine: 1860. a – 670, 1890. a – 818, 1900. a – 616, 1920. a – 430, 1930. a – 200.

Koguduses teenisid järgmised hingekarjased: **Stefan Bežanitski** 23.06.1846–16.07.1847, **Viktor Knjazev** 1852–1853, **Eufimi Verhoustinski** 1853–1892,

Pavel Verhoustinski 16.09.1892–11.10.1907 (+1907), **Vassili Bežanitski** 1907–11.11.1916 (+1916), **Andrei Paul** 1916–1920, asetäitjana **Konstantin Kokla** 19.01.1921–1923, asetäitjana **Martin Venesaar** ja 18.04.1926–01.05.1936 koguduse eesnikuna **Vitali Täht** 01.05.1936–01.03.1937, **Miron Järvi** 15.04.1937–15.02.1939. Kõik järgmised olid asetäitjapreestrid: **Iija Adamov** 15.02.1939–08.01.1940, **Konstantin Kokla**, **Vassili Kalle**, **Karp Ustav** teenisid 1940. a. **Teodor Villemson** 24.09.1941–01.05.1945, **Ermil Allik** 24.05.1945–1974.

Kärkna-Lähte kogudusest on pärit järgmised ühiskonnategelased: **Paul Sepp**, kes õppis kohalikus kihelkonnakoolis ja Tartu Jüri kihelkonnakoolis, Riia Vaimulikus koolis ja seminaris (1885–1895), Peterburi Kunsti Akadeemis 1897–1906, Peterburi Arhitektuuri Instituudis; oli õppejõud Venemaal ja Eestis, Eesti Kunstnike liidu asutajaid, oli tegev EAÕK autonoomia saavutamisel aastail 1901–1903; Tallinna Ühisgümnaasiumi direktor aastail 1919–1931.

Joosep (Oskar) Kallas, kes õppis Riia Vaimulikus koolis aastail 1883–1884, Tartu Õpetajate Seminaris aastail 1887–1891, töötas notarina.

Aleksander Eller, lõpetas 1906.a Riia vaimuliku seminari; astus 1917. a Tartu Ülikooli õigusteaduskonda, töötas preestrina ja kooliõpetajana, oli tuntud kirjamees ja ühiskonnategelane.

Julius Theodor Linno, Lähte laulu- ja muusikaseltsi Põhjala asutajaid, pasunakoori juht.

Kasutatud kirjandus:

Urmas Klaas. "Õigeusu kirik Lõuna Eestis 1848–1917", lk 138

August Kaljukosk. "Õigeusu kirikutes (kogudustes) teeninud vaimulikkude nimekirj", lk 53

Anu Raudsepp. "Riia Vaimulik Seminar 1846–1918", lk 100, 106, 136
Eesti Avalikud Tegelased. lk 302

RÕNGU ISSANDA TAEVAMINEMISE KIRIK

Aastail 1846–1848 võttis Rannu kihelkonnas 1193 inimest (22%) rahvast vastu õigeusu. Kogudusele anti Tilga karjamõis. Rahvasuus nimetati 1868. a valminud kivist kirikut, mis asus paari kilomeetri kaugusel Rõngu alevist, Til-

ga kirikuks. Kirikuhoone oli laevakujuline, kellatorniga, väike tornike paiknes ka pikihoone altari poolses otsas. Sakraalhoone ehitati tüüpprojekti järgi, autor piiskopkonna arhitekt A. Edelson. Kogudus asutati 1848. a ning esialgu kasutati üüriruumi. 1893. a lahutati kogudusest Rannu piirkond, sellest sai iseseisev kogudus. 1861. a eraldati Väike-Rõngu riigimõisast 37,79 tiinu haritavat maad; 1885. a lisati samast mõisast veel 78,34 tiinu maad. 1891. aastaks oli naasnud luteriusku 362 inimest ning pärast 1905. aasta sündmusi astus kirikust välja 250 inimest. Kogudus hakkas ruttu kahanema. Liikmete arv oli eri aastatel järgmine: 1860. a – 2513, 1890. a – 2987, 1900. a – 1480, 1917. a – 554. Kogudusel oli kaks surnuaeda, üks luterlastega kõrvuti, teine Tõnise e Sikamäel, mis on ümbruskonna kõrgeim punkt (absoluutkõrgus 89,9 m). Selge ilmaga olla sealt seitse kirikut ära paistnud.

88 Kihelkonnakool asutati Rõngus 1872. a. Õpilaste usutunnistust koolis ei küsitud, aastail 1889–1890 õppis seal näiteks 15 õigeusulist ja 65 luterlast. Kihelkonnakool asus vastu Kirepi valla piiri. Siin õppisid luuletaja **Jakob Tamm**, omavalitsustegelane **August Maramaa**, näitleja **Eduard Türk**, õpetaja ja ühiskonnategelane **Jaan Aan** (1891–1976), riigiametnik **Aksel Mei**, koolitegelane ja teater Estonia ehituskomitee esimees **Juhan Umbleja**. Rõngus oli ka 4 abikooli. Aastal 1919 muudeti kihelkonnakool Tilga 3-klassiliseks algkooliks.

Tilga kirikumaa serval asus üksildane onnike, ametliku nimega Hiiraira, rahvasuus Türgi tare. Seal sündis pooletaremehe pojana teatrimees **Eduard Türk** (1888–1966). Eduard Türk oli näitleja ja lavastaja Vanemuises, Estonias, Eesti Draamateatris ja Endlas.

Koguduses on teeninud järgmised vaimulikud: **Timofei Tisinski** aastail 1848–1852, **Nikolai Verhoustinski** 1853–1855, **Konon Sorohov** 1855–31.10.1896, **Vladimir Bezanitski** 08.11–12.12.1896, **Joann Skromnov** 12.12.1896–19.06.1915, **Mihhail Bleive** 01.07.1915–27.10.1916, **Nikanor Dobrõsevski** 27.10.1916–31.03.1927.

Kogudust hooldas 1927. aastast kuni 05.04.1951 alaline preester **Theodor Bleive**, kes oli samas veel viie koguduse vaimulik, mistõttu jumalateenistuste toimetamine Rõngu-Tilgas oli viimastel aastatel võrdlemisi ebakorrapärane. Kogudus oli kokku kuivanud ning Tallinna piiskop **Roman (Tang)** otsustas selle sulgeda, vastav palvekiri oli saadetud Eesti NSV volinikule 1951. a aprillis. 1952. a sõitis volinik Rõngu olukorraga tutvuma

ning sai teada, et kogudust pikka aega hooldanud preester Bleive oli määratud Saatserinnasse ja Rõngu kogudusse on määratud 03.02.1951. a munk-preester **Laasar (Sarv)**, kes toimetab kohapeal ainult ühe jumalateenistuse juunis 1951. Koguduse täpset arvu volinik teada ei saanudki, peale fakti, et 1949. a jõulujumalteenistusel oli Rõngu kirikus kokku 5 kirikulist. Kogudusel puudus oma kirikunõukogu, maksmata jäid sotsiaalmaksud. Kirikuhoone oli üsna haletsusväärnes seisukorras. Kogudus suleti VÕKN otsusega (nr 21) 12.03.1952. 1959. a andis volinik kirikuhoone üle kohalikule sovhoosile, mis kavatses esialgu sinna sovhoosiklubi ehitada, kuid hiljem loobuti sellest plaanist ning kirik otsustati õhata. Hiljem see teostatigi ning kirikust jäi järele vaid kivihunnik, mis kattus võsaga. Sakraalhoone asus küll suure maantee ääres, kuid tänapäeva mööduja vaevalt teab, et Tilga bussipeatuse taga võsastikus kõrgus kunagi kaunis kivist kirik.

Rõngu õigeusu kihelkonnast on pärit järgmised tuntud isikud:

Joann Johanson (Velipolski), õppis Riia Vaimulikus koolis ja seminaris aastail 1875–1885, oli preester ja kooliõpetaja Kuremäel, Viljandis, Laiusel jm (+1920).

Kõstri peres 1857. a sündinud **Viktor Komarov** õppis Riia Vaimulikus seminaris, töötas köster-kooliõpetajana (+1884).

Jakob Munner, õppis Riia Vaimulikus koolis ja seminaris (1907–1915), Vilno Sõjakoolis, Tartu Ülikoolis õigusteadust aastail 1920–1924, võttis osa Vabadussõjast. Oli sõjaväelane, kapten; jalaväe rügemendis kompanii- ja pataljoniülem (+1936).

Kõstri peres 1845. aastal sündinud **Nikolai Prants** õppis Riia Vaimulikus koolis ja seminaris (1863–1867), oli Tahkuranna koguduse esimene preester, teenides seal 30 aastat (1869–1899). Alates 1893. aastast Pärnu praost (+1899).

Kasutatud kirjandus:

Urmas Klaas. "Õigeusu kirik Lõuna-Eestis 1848–1917", lk 146

Merike Mäemets. "Ümber Võrtsjärve", Tartu 2001, lk 64

Andrei Sõtsov. "Eesti õigeusu koguduste likvideerimise protsess ja põhjused 1945–1953", lk 13–14

Anu Raudsepp. "Riia Vaimulik Seminar 1846–1918", lk 104, 110, 120, 129

